

Dokument nr. 6.

(1967—68)

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1967.

Register.

	Side
<i>I. Innledning</i>	2
<i>II. Saker som er behandlet</i>	2
Menige mannskaper:	3
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	4
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	4
Opptjening, godskriving, tjenestetidens lengde etc.	6
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	7
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	8
Forlegningsforhold	9
Kosthold	9
Tjenesteforhold	10
Permisjoner	13
Velferdstjenesten	15
Kantiner	15
Disiplinær- og straffesaker	15
Forholdet mellom befal og menige	16
Tillitsmannsordningen	17
Økonomiske forhold	19
Sykesaker	20
Sosiale saker	21
Forsvarets skolevirksomhet	22
Vervet personell	22
Befalssaker	22
Sivilt personell i Forsvaret	24
<i>III. Ombudsmannsnemndas befaringer</i>	24

Innledning.

Ombudsmannsnemnda har i 1967 bestått av:

Ombudsmann	Edgar Andreassen, Oslo, formann.
Bonde	Erland Asdahl, Årnes.
Sekretær	Kåre Hansen, Oslo.
Kontorsjef	Cato Kvaal, Ås.
Informasjonssjef	Ketil Jamte Einrem, Hamar.
Redaktør	Thorbjørn Wale, Steinkjer.
Sekretær	Hans Nordahl Jensen, Bodø.

Nemnda har i 1967 holdt følgende møter:

- 21.—22. februar.
- 24.—25. mai.
- 7.—8. november.
- 7. desember..

Av de saker som er behandlet på møtene kan nevnes:

Fordeling av tjenestebyrdene på vernepliktsmassen.
Beskatning av familietillegget.
Militære sjåførers ansvar overfor motorvognloven sett i relasjon til den militære lydighetsplikt.
Menige mannskapers «arbeidstid».
Erstatning m. v. til FN-personell som blir syke/skadet i tjenesten.
Fritakelse for trygdepremie for HV-befal.
Adgang til å dimettere vernepliktige mannskaper før den fastsatte dimisjonsdato.

Gratis permisjonsreiser for befalsskoleelever.
Lørdagsfri for vernepliktige mannskaper.
Nye bestemmelser om frie permisjonsreiser for vernepliktige mannskaper og elever ved militære skoler m. v.
Overføring av opptaksløfte ved skoler og læreanstalter.
Trygdeordning for mannskapenes pårørende.
Familietilleggsordningen.
Sersjantstatus til kurskorporaler.
Trekking i langpermisjonene for ferie ved skoler og kurs som vernepliktige mannskaper berøres til.
Treningsstøyt og turnsko til vernepliktige mannskaper.
Mannskaper som dimetteres etter sykdom/skade — Erstatning.
Tillitsmannsordningen.

De saker Nemnda har hatt til behandling er omtalt under de respektive avsnitt i beretningen.

N e m n d a har i 1967 foretatt følgende befaringer:

10.—18. april: Avdelinger i Nord-Norge.
13.—16. juni: Avdelinger i Vestfold.
3.—6. oktober: Avdelinger på Østlandet.
5.—6. desember: Avdelinger i Oslo-området.
Fortegnelse over de avdelinger som er besøkt og en nærmere omtale av besøkene er gitt under avsnittet «Nemndas befaringer».
Protokoll fra Nemndas møter og befaringer følger beretningen som uttrykt bilag.

Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1967 behandlet 269 nye saker, 2 saker fra 1964, 5 saker fra 1965 og 39 saker fra 1966. Av disse er 55 saker ikke ferdig behandlet i 1967. Det er sluttbehandlet 260 saker. Av de behandlede saker gjelder 43 forhold hvor det ikke direkte er klaget over en avgjørelse truffet av de militære myndigheter, tre saker er oversendt Stortingets ombudsmann for forvaltningen til be-

handling. I 86 saker er den opprinnelige avgjørelse endret.

Det er videre som tidligere år gitt råd og veiledning og foretatt foreløpige undersøkelser i forbindelse med mange personlige og telefoniske henvendelser til Ombudsmannens kontor.

Det er i år behandlet noe færre saker enn tidligere år.

I den tid Ombudsmannsinstitusjonen har vært i virksomhet er det innkommet i alt:

1. juli 1952—31. desember	
1953	227 saker
1954	321 »
1955	394 »
1956	429 »
1957	383 »
1958	274 »
1959	321 »
1960	331 »
1961	346 »
1962	348 »
1963	367 »
1964	300 »
1965	326 »
1966	318 »
1967	269 »

De nye sakene som er behandlet i 1967 er tatt opp av:

Enkelte soldater	171
Grupper av soldater, tillitsmenn, avdelinger eller velferdsoffiserer på vegne av mannskapene	32
Vervede	5
Befal	36
Sivilt personell	15
Ombudsmannen	8
Staber, militære avdelinger eller andre institusjoner	2
	<hr/>
	269

Sakenes fordeling på forsvarsgrenene er følgende:

FD og diverse høyere staber	28
Hæren:	
Distriktskommando Østlandet	93
Distriktskommando Sørlandet	10
Distriktskommando Vestlandet	2
Distriktskommando Trøndelag	16
Distriktskommando Nord-Norge	28
	<hr/>
	149
Heimevernet	11
Sjøforsvaret:	
Sjøforsvarskommando Østlandet	11
Sjøforsvarskommando Sørlandet	4
Sjøforsvarskommando Vestlandet	8
Sjøforsvarskommando Trøndelag	2
Sjøforsvarskommando Nord-Norge	8
Fartøyer	2
	<hr/>
	35
Luftforsvaret:	
Luftkommando Sør-Norge	32
Luftkommando Nord-Norge	14
	<hr/>
	46
	<hr/>
	269

Fordelingen på forsvarsgrenene er stort sett den samme som i fjor.

Nye saker behandlet i 1967 fordeler seg som anført nedenfor på de enkelte saksområder. For sammenlikningens skyld er tatt med den samme fordeling i 1965 og 1966.

Menige mannskaper.

	1965	1966	1967
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	7	3	3
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	57	69	59
Opptjening, godskriving, tjenestetidens lengde, tjenesteløttelser	6	4	6
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	45	38	36
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	8	3	5
Forlegningsforhold	6	3	4
Kosthold	3	1	3
Tjenesteforhold	11	27	14
Permisjoner	18	10	11
Velferd	4	3	1
Kantiner	4	2	1
Disiplinær- og straffesaker ..	20	13	12
Forholdet mellom befal og menige	2	3	4
Tillitsmannsutvalg	5	0	2
Økonomiske forhold	21	19	19
Sykesaker, tannpleie, ulykker	18	22	22
Sosiale saker	6	2	6
Forsvarets skolevirksomhet ..	6	7	4
Vervede	5	11	5

Befal og sivilt personell.

	1965	1966	1967
Utnevnelse, fast ansettelse, konstitusjon etc.	5	5	3
Engasjement, åremål etc.	6	6	1
Beordring, frabeordring, forflytning, plikttjeneste, avansement, ansiennitet	13	12	12
Aldersgrense, avskjed, oppsigelse	8	10	6
Tjenesteforhold	11	11	8
Permisjon, ferie	0	1	0
Sykesaker, legetjeneste	0	5	2
Disiplinær- og straffesaker ..	2	1	0
Underbringelse	1	0	0
Familieboliger	5	5	5
Lønn	6	6	4
Godtgjøringer	7	6	9
Pensjon	7	6	2
Diverse	3	4	0

Fordelingen på de enkelte saksgrupper svarer stort sett til tidligere års fordeling.

Verneplikt, utskrivning, rulleføring.

Det er behandlet 3 saker samt 1 sak fra 1966. Henvendelsene er kommet fra personell som ennå ikke har påbegynt sin tjeneste, og som enten ønsker en spesiell plassering under førstegangstjenesten eller som på grunn av sykdom mener de er uskikket til militærtjeneste.

En av sakene i denne gruppe var tatt opp av to sambygdinger av en ung mann som var kjent udyktig til militærtjeneste etter attest fra lensmannen, uten å ha vært på sesjon. Denne avgjørelse hadde ført til visse problemer for vedkommende i det sivile liv. Det ble forespurt om de militære myndigheter hadde opptrådt korrekt i dette tilfelle. Nærmere undersøkelser viste at militære myndigheter hadde behandlet saken overensstemmende med gjeldende instruks.

Med hjemmel i Vernepliktslovens § 30 er det i utskrivningsreglementet, fastsatt ved kongelig resolusjon av 31. oktober 1958, bl. a. bestemt følgende:

«Menn som dokumenteres å være åpenbart udyktige til all militær tjeneste i fred og krig på grunn av legemlig eller åndelig sykdom eller lyte som det ikke kreves legekyndighet for å fastslå, kan uten personlig fremmøte kjennes udyktig av Krigskommissæren. Det kreves da attest om udyktigheten og dens årsak fra vedkommende lensmann, politi, sokneprest eller annen embetsmann eller fra to kjente menn hvis troverdighet attesteres av lensmann (politi). I tvilstilfelle forelegger Krigskommissæren saker av denne art for DK-legen.»

Mannskapet det her gjelder ble av vedkommende Krigskommissær kjent udyktig og fri verneplikt etter at saken først hadde vært forelagt for DK-legen.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Det er i år behandlet færre saker innenfor denne største gruppe av Ombudsmannens saker, 59 mot i fjor 69. Det er dessuten behandlet 1 sak fra 1965 og 5 saker fra 1966, i alt 65 saker.

I 19 saker gjaldt det spørsmål om utsettelse med førstegangstjenesten. I 9 saker var begrunnelsen fortsatt skolegang, i 2 saker sykdom, i 4 saker arbeidsforhold, i 3 saker vanskelige økonomiske forhold og i 2 saker andre årsaker. I 8 saker ble avgjørelsen endret slik at utsettelse ble innvilget.

Det er i år behandlet 15 saker om utsettelse med en større eller mindre del av førstegangstjenesten mot 27 i fjor. Det synes som om det i år har vært lettere å finne frem til en løsning for de som ved skoleårets begynnelse har hatt en kort tid igjen av sin førstegangstjeneste.

I alle fall har Ombudsmannen hatt færre henvendelser fra denne gruppe personell i år enn tidligere, idet det bare i 8 saker var anført skolegang som begrunnelse for søknader om utsettelse.

Det er i år også behandlet noe færre søknader om utsettelse med eller fritakelse for repetisjonsøvelser, 22 i år mot 29 i fjor. I 11 av disse sakene er utsettelse innvilget, mens det i 3 saker er funnet frem til en ordning som har gjort det mulig for vedkommende å gjennomføre repetisjonsøvelsen.

Det er behandlet 3 saker om utsettelse med HV-øvelser, hvorav 2 ble innvilget. Videre ble det behandlet 2 saker angående endret tidspunkt for fremmøte til tjeneste som begge ble ordnet, 1 sak om tillatelse til utmønstring samt 1 sak om utsettelse med et offiserskurs. Begge sistnevnte saker ble ordnet tilfredsstillende.

I beretningen for 1965 pekte Ombudsmannsnemnda på de problemer som oppsto for mannskaper som var kommet inn ved skoler eller høyere læreanstalter med begrenset adgang, men som ikke fikk utsettelse med sin militærtjeneste. Disse kunne dermed ikke begynne ved vedkommende læreanstalt det år opptaket gjaldt, og måtte konkurrere om opptak på ny. Variasjonen i søkermassen til de forskjellige skoler fører til at opptakskravene er noe forskjellige fra år til år, men foreløpig synes det å bli stadig vanskeligere å bli opptatt ved de fleste videregående læreanstalter. Nemnda fant det derfor rimelig at opptaksløftet ble «overført» til første skoleår etter endt militærtjeneste. Dette er ordnet for de fleste skolars vedkommende, men en meget betydningsfull gruppe, de tekniske skoler, står igjen. Dette forhold tok Ombudsmannsnemnda opp med Forsvarsdepartementet i skriv av 17. desember 1965. Senere har saken versert mellom Kirke- og undervisningsdepartementet og Forsvarsdepartementet uten at det ennå er truffet noen avgjørelse. I et skriv av 17. mars 1967 opplyste Kirke- og undervisningsdepartementet at spørsmålet var forelagt for det reglementsutvalg departementet hadde oppnevnt til utarbeidelse av bestemmelser om opptaksvilkår, eksamensordning, sensur m. v. Utvalget var enstemmig kommet til den konklusjon at gjeldende bestemmelser, som er fastsatt av Kirke- og undervisningsdepartementet, må sies å være tilfredsstillende for Forsvaret. Det ble understreket at det her gjaldt generelle bestemmelser som hadde betydning for andre forhold enn de rent militære. Departementet pekte videre på at det måtte være et relativt beskjedent antall aktuelle tilfelle i forhold til det samlede antall rekrutter pr. år. Departe-

mentet ga også uttrykk for betenkeligheter med å gjøre unntakelse fra en generell bestemmelse, noe som kunne sette andre søkere i en ugunstigere konkurransemessig stilling.

Saken ble senere på ny behandlet av reglementsutvalget som enstemmig fastholdt det syn det tidligere hadde gitt uttrykk for — at innføring av en spesiell regel for vernepliktige, som ikke får utsettelse med avtjening av førstegangstjenesten, vil rokke ved den helt generelle regel reglementet gir med hensyn til forhåndsløfte om opptak ved tekniske skoler. Kirke- og undervisningsdepartementet uttalte til slutt i sitt skriv at det må legge stor vekt på de tilrådinger reglementsutvalget kommer med. Utvalget er sammensatt av rektorene ved de tre største skolene som representerer mer enn halvparten av opptakskapasiteten, dessuten er en inspektør medlem. Dette ga etter departementets oppfatning en stor sum erfaring på dette spesielle felt.

Etter å være blitt gjort kjent med Kirke- og undervisningsdepartementets syn, tok Ombudsmannen saken opp igjen med Forsvarsdepartementet og pekte på at Ombudsmannens henvendelse bl. a. nettopp tok sikte på å rokke ved den generelle regel som gjelder fordi den virket urimelig overfor ungdom som ble innkalt til militærtjeneste og ikke kunne gis utsettelse. Ombudsmannen uttalte videre at denne gruppe ungdom sto i en helt spesiell stilling i forhold til annen ungdom som holdt på med sin utdanning. Militærtjeneste er en byrdefull samfunnsplikt som pålegges den mannlige ungdom. Det burde derfor være samfunnets plikt å sørge for at skadevirkningene ble minst mulige. Dette kunne man bl. a. gjøre ved å tillate en overføring av opptaksløfte. Ombudsmannen anmodet på denne bakgrunn Forsvarsdepartementet om på ny å ta saken opp med Kirke- og undervisningsdepartementet.

I en ny henvendelse til Kirke- og undervisningsdepartementet sluttet Forsvarsdepartementet seg helt til det syn Ombudsmannen hadde gitt uttrykk for. En «overføring» av opptaksløfte ville være av avgjørende betydning for de mannskaper som det ikke var mulig for Forsvaret å gi utsettelse. Forsvarsdepartementet pekte på at søknader om utsettelse på grunn av utdanning prinsipielt skulle imøtekommes. Det forekom imidlertid, spesielt når siste del av årets utskrivningskvote skulle innkalles, at slikt personell måtte innkalles for å fylle den minimumsstyrke de militære avdelinger skulle ha. For dette personell ville det virke svært urimelig at de i tillegg til ikke å kunne gjennomføre sin utdanning på mest passende tidpunkt også sto overfor den risiko overhodet ikke å kunne

komme inn på den skole de ønsket på grunn av militærtjenesten. Forsvarsdepartementet pekte videre på at departementet til stadighet søkte å finne frem til ordninger og løsninger som gjorde militærtjenesten minst byrdefull og med færrest mulig uheldige konsekvenser for det enkelte mannskaps sivile liv. En positiv løsning av spørsmålet om «overføring» av opptaksløfte ville være et vesentlig skritt i denne retning, og ville eliminere et problem som for de mannskaper det går ut over virker meget uheldig og urimelig.

Kirke- og undervisningsdepartementet opplyste senere at saken på ny var drøftet med rektorene ved de tekniske skoler. Konklusjonen av disse drøftelser var at antall aspiranter som berørtes av nevnte forhold var lite. Etter skolenes syn måtte det derfor være riktig at de generelle bestemmelser ble stående, man nådde på denne måte frem til en så vidt mulig rettferdig behandling av alle. Kirke- og undervisningsdepartementet pekte videre på at det var full adgang for departementet til å dispensere fra de generelle bestemmelser, således at en aspirant til teknisk skole som ikke fikk utsettelse med førstegangstjenesten hadde full anledning til å søke og eventuelt få innvilget utsatt opptak ved skolen.

Forsvarsdepartementet anmodet Ombudsmannen om å få fremlagt de momenter Ombudsmannen mente burde være med i en ny henvendelse til Kirke- og undervisningsdepartementet, idet Forsvarsdepartementet aktet å ta saken opp på ny.

Ombudsmannen uttalte i den forbindelse at det ikke var tilstrekkelig at de vernepliktige hadde anledning til å søke om å få overført sitt opptaksløfte. Det burde gis klare regler om at slike søknader skulle innvilges, ellers ville man i alt for stor grad være avhengig av skjønn ved den enkelte søknads vurdering. Ombudsmannen pekte også på at Kirke- og undervisningsdepartementets uttalelse om at det her gjaldt et forholdsvis lite antall aspiranter ikke kunne tillegges den betydning at det ikke var behov for en slik bestemmelse. Ombudsmannen pekte på at årsklassene nå etter hvert ble mindre, og at det allerede ved enkelte avdelinger var mangel på vernepliktige. Dette ville føre til en strengere behandling av søknader om utsettelse. Det ble i den forbindelse nevnt et eksempel hvor en vernepliktig, som var opptatt som elev ved et forkurs til teknisk skole, ikke hadde fått utsettelse med militærtjenesten. Ved hans avdeling kunne bare 10—15 pst. av de innkomne søknader om utsettelse innvilges. Ombudsmannen uttalte videre at det ikke kunne være relevant å trekke sammenlikning med andre forhold som kunne gjøre en utsettelse

med skolegang ønskelig, idet vernepliktige mannskaper med en grunnlovsmessig forpliktelse til å gjøre militærtjeneste måtte stå i en særstilling i forhold til andre med mer eller mindre tungtveiende velferdsmessige begrunnelser for en utsettelse med utdanning.

Forsvarsdepartementet pekte i en ny henvendelse til Kirke- og undervisningsdepartementet på at det avgjørende forhold i saken var det minimale rettferdighetskrav samfunnet måtte legge til grunn, nemlig at borgere som måtte utføre de militære tjenesteplikter samfunnet hadde fastsatt, kunne være sikre på at de ikke ville bli dobbelt belastet i forhold til dem som ikke hadde eller var fritatt for slike plikter — ved at de foruten å måtte avtjene militærtjeneste på 1½ år også kunne risikere å få den sivile utdanning ytterligere forsinket, eller endog kanskje ikke få muligheter for denne utdanning i det hele tatt.

At aspiranter hadde anledning til å søke var etter Forsvarsdepartementets syn på dette rettferdighetskrav langt fra tilfredsstillende. Det måtte foreligge full sikkerhet for at vernepliktige mannskaper skulle få overført sitt opptaksløfte.

Ombudsmannsnemnda finner det meget beklagelig at denne saken etter meget langvarig behandling ennå ikke har fått noen løsning. Mannskapsreserven blir nå etter hvert mindre, og en må regne med at det vil bli vanskeligere å etterkomme mannskapenes søknader om utsettelse med militærtjenesten. Det er etter Nemndas oppfatning maktpåliggende å finne frem til en løsning som fører til at militærtjenesten ikke hindrer mannskapene fra å skaffe seg den sivile utdanning de ellers ville ha kunnet skaffe seg. Dette vil, etter Nemndas oppfatning, bare kunne gjøres ved at et opptak som hindres av militærtjenesten blir overført til et senere skoleår.

Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde etc.

Det er i denne gruppe behandlet 6 saker i 1967.

I beretningen for 1964—65 og 1966 har Ombudsmannsnemnda gitt en nærmere omtale av de saker som er reist i forbindelse med at korporalene blir innkalt til lengre repetisjonsøvelser enn de øvrige mannskaper.

Dette spørsmål er også reist i år, bl. a. av sjefen for en bataljon under repetisjonsøvelse. Det heter bl. a. i bataljonssjefens skriv:

«Etter gjeldende bestemmelser blir «de lavere ledere» innkalt til et forkurs i 9 — ni — dager før hver repetisjonsøvelse. Dette er soldater som under førstegangstjenesten og eventuelt også senere repetisjonsøvinger har vist seg kvalifisert til å inneha korporalstil-

linger i mobiliseringshæren. Slike kvalifikasjoner fremkommer alene ved vedkommende soldats personlige egenskaper slik som menneskelige forutsetninger samt innsikt i Forsvarets betydning i vårt samfunn. Det er derfor de best skikkede soldater som oppnår slike stillinger.

Etter Bataljon I's mening bør en ta vare på denne «elite» ved å gi disse få soldater det eventuelt er tale om, vilkår som noenlunde er i samsvar med deres innsats.

Det viser seg at det er meget vanskelig for mange repetisjonssoldater å avse 21 dager til repetisjonsøvelse, men når disse øvelsene for korporalene er 30 dager vil selvsagt tjenestebyrden bli adskillig større. Riktignok har korporalene nå fått et innkommanderingstillegg på kr. 10 pr. dag, men dette må sees som en godtgjørelse for det kvalifiserte arbeide korporalene utfører under selve repetisjonsøvelsen og ikke som en «lønn» for den forlengede tjeneste.

Bataljon I er engstelig for at de mest begavede soldater allerede under førstegangstjenesten vil holde seg noe i bakgrunnen for å unngå å bli mobiliseringsdisponert som korporal når informasjonene om korporalenes stilling i mobiliseringshæren begynner å spre seg.

Vårt forsvar har i dagens situasjon neppe råd til å ta en slik risiko. Det vil derfor være en, etter bataljonens syn, meget god investering å gi korporalene en rimelig godtgjørelse for de ekstra byrder en forlenget repetisjonsøvelse innebærer.»

Saken ble tatt opp med vedkommende distriktskommando av det regiment bataljonen tilhører. I regimentets uttalelse heter det bl. a.:

«Regimentet vil si seg enig i Bn I's uttalelse. En har merket en stigende misnøye med den ekstratjeneste korporalene blir pålagt. Stadig oftere hører en uttalelser som disse: «Slik straffes den som utfører sine tjeneste skikkelig.» — «Hadde jeg visst dette så skulle jeg ha sørget for ikke å bli ansett som skikket til korporal.»

Forholdet er også omtalt i pressen. Romsdals Budstikke skrev den 12. september følgende om de korporaler som blir innkalt til ekstratjeneste:

«For dette får de sin vanlige korporallønn, men ingen godtgjørelse for tapt arbeidsfortjeneste, om de ikke er blant de heldige som får beholde lønnen under militærøvelser. Overfor oss er det pekt på at de 9 ekstradagene kan føre til at korporaler må være fri mer enn en måned, og at de — dersom de har en striks arbeidsgiver — kan risikere å få høre at tjenesten har tatt over en måned og at de derfor ikke har rett til full lønn.

Dette er et problem som bør løses. Korporalene blir plukket ut, med eller mot sin vilje, under førstegangstjenesten. Når valget ikke er fritt, burde også de som gir lover sørge for at de unge som det blir krevet en ekstrainsats av, får den økonomiske kompetanse som vil være naturlig for en slik tjeneste. Etter det inntrykk vi fikk under vårt Hjerkinnesøk, ser det nå ut til å gå mot

en sterkere motvilje fra soldatenes side mot å bli korporaler. Og det vil det norske forsvaret ikke tjene på.»

Da saken ble tatt opp tjenestevei, har Ombudsmannen ikke gjort mer med saken enn å orientere regimentet om det Ombudsmannnemnda i tidligere beretninger har uttalt om forholdet. Fra 1. januar 1967 er de økonomiske forhold for korporalene noe bedret for så vidt som dagpengene for korporaler under repetisjonsøvelser er hevet til kr. 10.

Ombudsmannen har også i år hatt til behandling spørsmål om beregningen av tjenestetiden i Heimevernet. I et HV-område var det uttalt av representanter for vedkommende HV-distrikt at det nå var åpnet muligheter for en annen beregning av den årlige tjenestetid. Dette ville bl. a. kunne føre til at mannskaper med 18 måneders førstegangstjeneste ikke bare skulle kunne pålegges 4 års tjeneste i Heimevernet, men 10 års tjeneste før de hadde nådd maksimum av tjeneste i fred.

Ombudsmannen tok saken opp med Generalinspektøren for Heimevernet som bekreftet at det var åpnet mulighet for en smidigere utnyttelse av gjenstående tjenesteplikt i Heimevernet. Ved Stortingets budsjettvedtak av 24. november 1966 ble den årlige tjenestetid i Heimevernet fastsatt til inntil 50 øvings-timer eller inntil 6 dagers sammenhengende tjeneste. Tidligere var tjenestetiden inntil 50 øvingstimer eller inntil 8 dagers sammenhengende tjeneste. Denne endring vil føre til at HV-mannskaper som avtjener sin tjeneste ved sammenhengende øvelser får sin samlede tjeneste fordelt over et større antall år enn tidligere.

En soldat som avtjente sin verneplikt ved Forsvarets forskningsinstitutt klaget over at han uten videre var blitt overført fra 12 til 15 måneders tjeneste. Dette hadde han ikke fått beskjed om ved overføringen til instituttet. Tre måneders forlenget tjeneste skapte alvorlige vanskeligheter for ham.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende rulleførende avdeling og Generalkrigskommissariatet som opplyste at mannskaper med de sivile kvalifikasjoner som forskningsinstituttet krevde, ikke ble gitt annen militær utdanning enn rekruttskole, for senere å bli avgitt til spesiell tjeneste ved FFI. Avdelinger med 12 måneders tjeneste og etterfølgende repetisjonsøvelser kan ikke nytte slikt personell i sine oppsetninger. Av den grunn blir slike mannskaper, der hvor dette er mulig, overført til 15 måneders tjeneste uten repetisjonsøvelser. Slike overføringer foretas av militære hensyn i henhold til Vernepliktslovens § 38. Det var således hjemmel for å foreta nevnte overføring, og

Ombudsmannen hadde intet å bemerke til den avgjørelse som var truffet i saken.

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Det alt overveiende antall av de 36 saker samt 3 saker fra forrige år som er behandlet i denne gruppe gjelder overføring til annet tjenestested. Seksten saker gjelder overføring til Heimevernet, 13 saker gjelder overføring til tjenestested nærmere hjemmet. I 13 saker ble den tidligere trufne avgjørelse endret. Mange av søknadene kommer fra gifte mannskaper med små barn hvor hustruen vanskelig kan klare seg alene med barna. I en del av de saker som gjelder overføring til Heimevernet har velferdsgrunnene ikke vært så tungtveiende at militære myndigheter har funnet det riktig å overføre vedkommende. Ombudsmannen har vært enig i de vurderinger som har ligget til grunn for disse avgjørelser.

Under årets tillitsmannskonferanse i LKN ble spørsmålet om reisedager i forbindelse med dimisjon tatt opp av tillitsmennene. Det ble opplyst at enkelte hadde 6—7 reisedager til sitt hjemsted, mens andre kom hjem på én dag. Det ble videre pekt på at de mannskaper som ble permittert fra sitt arbeidssted bare var permittert for 15 måneder. Dette kunne resultere i at reisedagene måtte tas av ferien. For de som skulle begynne i nytt arbeid betød mange reisedager tap av inntekt.

Etter gjeldende bestemmelser er det ingen alminnelig regel at reisedagene til og fra tjenestestedet skal regnes med i tjenestetiden. Det forekommer imidlertid tilfelle hvor reisetiden godkjennes som tjeneste. Hvis f. eks. mannskapene møter på en samle plass og der blir underkastet legeundersøkelse og/eller får utlevert sine militære effekter før fellestransporten til tjenestestedet, blir fremmøtedagen på samle plassen regnet som første tjenestedag. Det samme gjelder ved dimittering hvis den avsluttende legeundersøkelse og/eller innlevering av effekter finner sted på samle plassen. Hvis derimot mannskapene ikke underkastes legeundersøkelse m. v. på samle plassen, men videretransporteres snarest mulig etter fremmøte slik at fellestransporten nærmest blir en praktisk foranstaltning for å lette mannskapenes reise, blir fremmøtedagen på tjenestestedet å regne som første tjenestedag. Tilsvarende blir det forholdt ved dimisjon.

En annen side av dette spørsmål som mannskapene også er meget interessert i, og som Ombudsmannen har tatt opp med Forsvarsdepartementet, er mulighetene for å dimittere noen dager før tiden hvor dette er det mest

praktiske, f. eks. når dimisjonsdatoen er første virkedag etter en høytid. For Hærens avdelinger i Brig N er ikke spørsmålet så aktuelt, idet dimisjonstransporten må samordnes med transporten nordover av avløsningsmannskapene. For Hærens øvrige avdelinger og i de andre forsvarsgrenene er imidlertid praksis noe forskjellig. I enkelte tilfelle er mannskapene av praktiske grunner, f. eks. oppussing av kaserner, blitt dimittert noen dager før tiden. I andre tilfelle er det gjort det samme når helligdager har falt på en eller flere dager nærmest før dimisjonsdatoen. I slike tilfelle blir mannskapene ved senere overføring til Heimevernet pålagt å opptjene disse dagene.

Det er ikke gitt noen generelle bestemmelser om dette, og Ombudsmannen har anmodet departementet om å overveie om gjeldende lovgivning er til hinder for å gi generelle bestemmelser som fører til en smidigere og mer ensartet praksis enn den som følges i dag.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Det er behandlet 5 saker samt 2 saker fra 1966.

Mangelen på uniformer og annet personlig utstyr, spesielt til Hærens mannskaper, er også i år tatt opp under tillitsmannskonferanser og ellers under samtaler med tillitsmenn og avdelingssjefer. Ombudsmannsnemnda går imidlertid ut fra at de større bevilgninger for 1967 etter hvert vil rette på dette forhold.

Under de mange diskusjoner om adgangen til å gå sivilt kledd under permisjon, som har vært ført bl. a. på tillitsmannskonferansene, er det fra ganske mange tillitsmenns side gitt uttrykk for at mannskapene burde få en penere permisjonsuniform i et bedre stoff og i et mer moderne snitt. Hvis det var mulig, ville ikke spørsmålet om å gå sivilt kledd under permisjon være så aktuelt hevdes det fra dette hold.

Luftforsvarets mannskaper har tatt opp spørsmålet om å få samme ordning som Hæren når det gjelder permisjonsskjorter, slik at de også får utlevert en pen skjorte som de selv vasker og vedlikeholder. Det er meddelt at Luftforsvaret også vil gå over til denne ordning, men det vil av økonomiske grunner ta noen tid før ordningen er gjennomført.

Spørsmålet om mulighetene for å få treningsoverall og joggesko som del av det personlige utstyr har vært reist ved de fleste tillitsmannskonferanser i år og er også reist under Nemndas befaringer. Dette synes å vitne om stor interesse for fysisk trening blant mannskapene. I dag får mannskapene utlevert

kort idrettsbukse og trøye samt turnsko. Dette er utstyr som bare kan brukes om sommeren eller ved avdelinger som har gymnastikksal. Svært mange avdelinger har ikke noen mulighet for å drive fysisk trening innendørs. Disse mannskaper må mesteparten av året drive fysisk trening i sitt vanlige uniformsutstyr og dette er ikke noen tilfredsstillende løsning. Spørsmålet har vært forelagt Forsvarsdepartementet. Departementet er enig i at treningsoverall burde høre med til soldatens utstyr, men finner for tiden ikke å kunne stille midler til disposisjon for innkjøp og vedlikehold av slikt utstyr.

Ved enkelte avdelinger får mannskapene anledning til å bruke sitt eget treningstøy. De fleste ungdommer har i dag treningsoverall og joggesko. Ble det gitt en alminnelig adgang til å oppbevare og bruke privat treningstøy, ville dette etter Nemndas oppfatning øke mulighetene for en effektiv fysisk trening.

Under Nemndas besøk ved repetisjonsavdelinger høsten 1967 ble det fra tillitsmennenes side pekt på behovet for vanntett trekk til soveposene og regntøy til soldatene, spesielt under høstmanøvre. Uniformene er ikke vannette, soveposene ble ofte gjennomvåte, mens tørkemulighetene som regel er svært dårlige. Dette resulterte i mye forkjølelse, og mannskapene var ofte mer opptatt av sin helsestilstand enn av de oppgaver som skulle løses. Et plasttrekk til soveposene og et enkelt plastregnslag ville løse disse problemer. Dette er nå under vurdering hos Generalintendanten.

Spørsmålet om reparasjon av permisjons-sko som ble omtalt i fjorårets beretning, er ikke avgjort ennå. Det viser seg at elevene ved enkelte av Forsvarets skoler kan bli beordret til å bruke permisjonsskoene i den daglige tjeneste i opptil en 3-måneders periode. Elevene finner det urimelig at de under slike omstendigheter må betale skoreparasjonene selv.

Spørsmålet om merking av effekter eller gjennomføring av andre tiltak for å få slutt på tyverier ble drøftet på en av årets tillitsmannskonferanser. Nasking av effekter mannskapene imellom gjør seg særlig gjeldende i forbindelse med dimisjon. For de av mannskapene som ansvarsbevisst prøver å ta vare på sitt utstyr, men som allikevel blir frastjålet en av sine effekter, føles avdelingsens pålegg om erstatning urettferdig.

Spørsmålet om anledning til å anlegge skjegg er nevnt i flere saker. Dette er særlig aktuelt for Luftforsvarets personell fordi man i denne forsvarsgren har fulgt en noe strengere linje enn de øvrige forsvarsgrener etter at Forsvarsdepartementet i 1957 overlot

til den enkelte overkommando å treffe de bestemmelser som anåes nødvendige.

Saken er nå på ny vurdert av Luftforsvarets overkommando som har bemerket at unge menn med helskjegg i dag ikke er noen sjelden foreteelse. Overkommandoen kan forstå at soldatene tillegger denne utvikling en viss vekt. På denne bakgrunn har man funnet det hensiktsmessig å gi klarere retningslinjer om mannskapenes adgang til å anlegge og bære skjegg under militærtjeneste i Luftforsvaret. Følgende retningslinjer er nå trukket opp for hår- og skjeggpleie:

«Håret skal ikke være lengre enn nødvendig for å holde fasongen. Det skal holdes kortklipt i nakken og ved ørene og til enhver tid holdes rent og velstelt.

Vernepliktige mannskaper kan bære skjegg såfremt dette ikke hindrer en effektiv utnyttelse av det utstyr soldaten skal bruke.

Manskaper som ved fremmøte til militærtjenesten bærer skjegg kan fortsatt gjøre det. Manskaper som ikke fra før av bærer skjegg, må ikke anlegge det uten spesiell tillatelse. Slik tillatelse kan etter søknad gis av avdelingens sjef, (skvadron-/batterisjefs nivå). Den som har fått tillatelse til å anlegge skjegg gis ikke permisjon før sjefen finner at vedkommende bærer skjegg og ikke lenger er ubarbert. Minst 4 uker skal gå fra tillatelse er gitt til mannen kan gis permisjon. Enhver som bærer skjegg eller er i ferd med å anlegge skjegg skal holde det velpleiet. Tillatelse til å anlegge skjegg gis ikke til mannskaper som avsoner eller skal avsone arrest.»

Forlegningsforhold.

Det er behandlet 4 saker samt 2 fra 1966.

Det ble i fjorårets beretning redegjort for forlegningsforholdene ved Flesland flystasjon. Tillitsmannsutvalget ved stasjonen har på ny tatt saken opp med Ombudsmannen og pekt på at boligforholdene er dårlige og langt under den standard som ellers er vanlig i Forsvaret. Luftforsvarets overkommando har tidligere uttalt at det av bevilgningsmessige grunner og ut fra de mange byggebehov en har i den nordlige landsdel, hittil ikke har vært mulig å innpasse nytt forlegningsbygg på Flesland i noe budsjettforslag. Forslag til ny forlegning og nytt messebygg er imidlertid registrert i langtidsplanen, men når tiltaket eventuelt kan la seg realisere kan det på det nåværende tidspunkt ikke sies noe om.

Tillitsmannsutvalget ved Infanteriets øvingsavdeling nr. 2, Evjemoen har rettet en henvendelse til Ombudsmannen i forbindelse med at begynnelsesbevilgningen til 2. byggetrinn av velferdsbygget ble trukket inn til fordel for en økning av soldatenes tjenestetillegg i 1967. På budsjettet for 1968 er det ført opp en begynnelsesbevilgning, slik at denne saken er brakt i orden.

Tillitsmannsutvalget ved Feltartilleriets øv-

ingsavdeling i Fredrikstad har i en henvendelse til Ombudsmannen pekt på behovet for gymnastikksal og idrettsplass. Ombudsmannen har forelagt saken for Hærens overkommando, som i en redegjørelse bl. a. uttaler at det er svært begrensede midler som står til disposisjon for oppførelse av gymnastikksaler og idrettsanlegg. FAØ 1 med 3 måneders rekruttskoler må vurderes sammen med stående avdelinger m. v. som har 9 måneders tjeneste på samme sted. Det antas videre at det i noen grad er mulig å leie gymnastikksaler i Fredrikstad, noe som ikke er mulig ved mange andre avdelinger. Avdelingen vil også få muligheter til å nytte de anlegg som vil gå inn under den prosjekterte kommunale idrettspark i Kongstenområdet. På denne bakgrunn finner ikke HOK å kunne disponere midler til idrettsplass, og finner heller ikke på nåværende tidspunkt å kunne ta standpunkt til spørsmålet om gymnastikksal.

Den vurdering av forholdene som HOK har gitt uttrykk for, og som Ombudsmannen ut fra sitt kjennskap til forholdene er enig i, er meddelt tillitsmannsutvalget.

Under Nemndas befaringer og under tillitsmannskonferansene blir det ofte pekt på forlegningsmessige mangler. Det er særlig mangelen på velferdsbygg og gymnastikksaler mannskapene synes å være opptatt av. Ombudsmannnemnda har registrert disse mangler og for øvrig forsøkt å gjøre det klart for mannskapenes tillitsmenn hvorfor den slags bygg i dagens situasjon som regel ikke kan gis så høy prioritet at de kommer med på byggeprogrammene. At mangelen på slike bygg har sin store betydning for trivselen synes, etter Nemndas oppfatning, å være åpenbar.

Kostholdet.

Det er behandlet 3 saker samt 1 fra 1966.

Utenom de behandlede saker er det under Nemndas befaringer registrert adskillig flere klager over kostholdet enn tidligere. Mannskapenes resonnement er at kostøret ikke er hevet vesentlig i de senere år, mens prisstigningen på matvarer har vært betydelig. Dette hevder de må gi seg utslag i dårligere kosthold og mener å ha konstatert dette på forskjellige måter, bl. a. ved at det brukes billigere råvarer enn tidligere.

Mannskapenes resonnement bygger på feilaktige forutsetninger. Det er i de senere år satt i verk en rekke tiltak som inntil nå ganske sikkert har kompensert prisstigningen. En rekke utgifter som tidligere gikk inn i kostøret er overført til andre kapitler, f. eks. lønns-, transport- og lagringsutgifter. Det samme gjelder utgifter til forsterkning av kostholdet for enkelte grupper, forpleining

under spesielle øvelser etc. Det er videre lagt stor vekt på bedre utstyr på kjøkkenet, bedre lagringsmuligheter som gir grunnlag for rimeligere innkjøp, bedre kvalifisert kjøkkenpersonell osv.

Etter Nemndas oppfatning kan det imidlertid nå være et spørsmål om det kan settes i verk ytterligere tiltak som kan kompensere en eventuell ytterligere prisstigning på matvarer. Nemnda har under sine befaringer i år lagt stor vekt på dette. Under sine samtaler med kjøkkenpersonell, proviantforvaltere og annet personell i forpleiningssektoren har Nemnda gjort den erfaring at det er en alminnelig oppfatning blant dette personell at det blir stadig vanskeligere å opprettholde det gode kosthold man hittil har hatt innenfor det bevilgede kostøre. Det er videre en alminnelig oppfatning at en ytterligere prisstigning på matvarer må møtes med et forhøyet kostøre.

Etter Nemndas oppfatning er det nå nødvendig å vurdere nærmere om ikke kostøret bør forhøyes. Av budsjettproposisjonen for 1968 fremgår det for øvrig at Forsvarsdepartementet allerede har vært inne på denne tanke.

Tjenesteforhold.

Det er behandlet 14 saker samt 5 fra 1966 og 1 fra 1965. Det ble i fjorårets beretning redegjort for spørsmålet om militære sjåførers ansvar etter motorvognloven sett i relasjon til deres lydighetsplikt overfor en foreatts ordre. Saken ble tatt opp med Generaladvokaten som tok saken opp med Forsvarsstaben, idet han sluttet seg til Ombudsmannnemndas oppfatning om at det var grunn til å overveie om det bør gis direktiver eller bestemmelser som i fremtiden kan forhindre at det oppstår situasjoner hvor en militær sjåførs ansvar etter motorvognloven kunne komme i strid med hans militære lydighetsplikt. På denne bakgrunn uttalte Generaladvokaten at det var grunn til å vurdere nærmere om det var behov for å utarbeide et direktiv til veiledning for de ansvarlige sjefer, hvor det ble understreket at disse sjefer nøye måtte vurdere problemet med mulig overtrette sjåfører både under planlegging og gjennomføring av transportoppdrag. Videre uttalte Generaladvokaten at det kunne være grunn til å vurdere spørsmålet om eventuelle endringer i Krigsoppsetningsplanene for så vidt angikk reservevognførere også for andre avdelinger enn transportkompaniene. For sistnevnte spørsmåls vedkommende uttalte Generaladvokaten at han ikke fant gjeldende bestemmelser betryggende.

Etter at saken hadde vært vurdert i for-

svarsgrenene, uttalte Forsvarsstaben at den ikke fant grunn til å utarbeide ytterligere direktiver til veiledning for de ansvarlige sjefer på dette spesielle område i transporttjenesten. Forsvarsstaben fant av hensyn til konsekvensene heller ikke å kunne gi pålegg om en ordning med reservesjåførere ved andre avdelinger enn transportkompaniene. Forsvarsstaben var imidlertid enig i at sjåførere ikke burde kjøre alene under lengre transporter. Det vil derfor bli gitt direktiver om at det i slike tilfelle skal beordres en side-mann.

Ombudsmannnemnda har i en senere henvendelse til Generaladvokaten pekt på at ansvarsforholdet i relasjon til motorvognloven bør bringes helt på det rene i tilfelle hvor en sjåfører som mener han ikke er kvalifisert til å kjøre allikevel blir beordret til å kjøre, og hvor det i forbindelse med ordren uttales at sjefen skal ta ansvaret for kjøringen.

Saken er ennå ikke ferdig behandlet.

I et skriv til forsvarsgrenene, Generalinspektøren for Heimevernet og Generalkrigskommisariatet med gjenpart til bl. a. Ombudsmannen for Forsvaret, tok departementet opp spørsmålet om fordeling av tjenestebyrdene på vernepliktsmassen. Departementet pekte på at prinsippet om en lik fordeling av tjenestebyrden er klart forutsatt i Vernepliktsloven. Dette grunnleggende prinsipp kan imidlertid fravikes til en viss grad, f. eks. ved at Stortinget fastsetter forskjellig tjenesteplikt for de forskjellige forsvarsgrener, våpenarter m. v. Departementet pekte videre på at lovens paragrafer hjemler adgang for fritakelse for eller utsettelse med tjenesteplikten og at rent praktiske forhold, som beredskapsmessige og økonomiske, kunne medføre en noe ulik fordeling av tjenestebyrdene. Departementet forutsatte imidlertid at de militære myndigheter allikevel søkte å oppnå en jevnest mulig fordeling av tjenestebyrdene og ba om adressatenes syn på dette spørsmål i sin alminnelighet og om det på sentralt hold kunne gjøres noe for å oppnå ytterligere forbedringer, f. eks. ved å sette ned et utvalg for å undersøke og vurdere hele problemet.

Etter at saken var drøftet i Ombudsmannnemnda, skrev Ombudsmannen følgende til departementet:

«Ombudsmannen er enig med departementet i at likhetsprinsippet er av avgjørende betydning når det gjelder fordeling av tjenestebyrdene. På den annen side er det etter Ombudsmannens oppfatning nødvendig med spesialbestemmelser for enkelte grupper personell for å få en effektiv utnyttelse av personellet. Etter hvert som antall særordninger øker, øker imidlertid også faren for forskjellig behandling, og vi har i dag en rekke slike særordninger som gjør selve grunnlaget for

militærtjenesten forskjellig både når det gjelder selve avtjeningsformen og de økonomiske forhold.

Avgjørelsen av mange av de velferdsspørsmål som melder seg for mannskaper med den relativt lange tjenestetiden vi har, er i høy grad avhengig av hvilken forsvarsgren eller våpen man tilhører, hva slags militær utdanning man har fått og også av hvilken avdeling man tjenestgjør ved. Avgjørelsen av søknader om utsettelse med militærtjenesten er et eksempel på dette.

Reglementsverket i de forskjellige forsvarsgrener synes å være forskjellig på områder hvor det burde være mulig med en større samkjøring. Det samme synes å gjelde signallistene.

Forlegningsforhold, mulighetene for fritidsysler, kontakt med sivilbefolkningen er noen av de lokale forhold som kan gjøre tjenestebyrden høyst forskjellige, det samme gjelder de forskjellige sjefers skjønnsmessige vurdering og praktisering av gjeldende bestemmelser.

Spesielle problemer reiser seg i forbindelse med repetisjonsøvelsene. Man hører til stadighet om personell som blir hyppig innkalt til repetisjonsøvelse, andre sjelden og noen ikke i det hele tatt. Noen blir umiddelbart etter ordinær tjeneste overført til Heimevern, Sivilforsvar eller Politireserven, mens det for andre kan gå lang tid og også her tydeligvis finnes en del som ikke blir overført i det hele tatt.

Det er forbausende å konstatere hvor fort ulik behandling blir kjent blant personellet, og man kan ikke se bort fra at dette er forhold som skaper adskillig irritasjon og kan være en viktig faktor når det gjelder innstillingen til Forsvaret.

På bakgrunn av disse betraktninger som Ombudsmannen foreløpig ikke finner grunn til å utdype nærmere, vil Ombudsmannen støtte departementets tanke om å nedsette et utvalg til å undersøke og vurdere dette problem.

Under en av årets befaringer besøkte Nemnda flere avdelinger som var innkalt til repetisjonsøvelse. Under samtalene med tillitsmennene fra disse avdelinger kom det klart til uttrykk at mannskapene var misfornøyd med de stadige omplasseringer som fant sted fra øvelse til øvelse. Det var tillitsmennenes oppfatning at i alle fall de mannskaper som møtte regelmessig til hver øvelse burde kunne få beholde sin opprinnelige plassering. Det ble sterkt understreket at det kameratskap som en gang var etablert hadde stor betydning både for innsatsviljen og avdelingsånden. Tillitsmennene var også misfornøyd når det gjaldt orientering til mannskapene under manøvre o. l., selv om det nå gis noe mer orientering enn tidligere. Tillitsmennene mente at også dette hadde stor betydning for innsatsviljen. Det var tillitsmennenes oppfatning at også mannskapenes erfaringer burde være av stor betydning for øvelsesledelsen, og at man burde finne frem til en ordning slik at

mannskapenes representanter kunne få gitt uttrykk for de erfaringer som var høstet under en øvelse.

Dette er spørsmål som alltid har vært aktuelle og som har vært gjenstand for stor oppmerksomhet og til dels kritikk i dagspressen etter de større repetisjonsøvelser. Nemnda tok derfor saken opp med Forsvarsdepartementet som ba om Hærens overkommandos uttalelse.

Dette spørsmål er av stor betydning både for den menige manns innstilling og til repetisjonsøvelsene i sin alminnelighet og til Forsvaret. Nemnda finner derfor grunn til å referere den uttalelse Hærens overkommando har avgitt i saken:

- «1. Forsvarsdepartementet har i ovennevnte skriv bedt om Hærens stabs uttalelse til et avsnitt i Ombudsmannen for Forsvarets skriv av 30. oktober 1967 hvormed fulgte protokollen fra Ombudsmannnemnda's befarings på Østlandet 3.—6. oktober 1967.
2. De punkter som fremgår av nevnte avsnitt i OfF's skriv omfatter følgende forhold:
  - Omplassering av mannskaper ved de enkelte repetisjonsøvelser.
  - Orientering av mannskapene.
  - Mannskapenes ønske om å få gitt uttrykk for sine erfaringer fra repetisjonsøvelsene.

De enkelte punkter vil bli behandlet i rekkefølge nedenfor.

Omplassering.

3. HST er enig i at det kan ha en uheldig virkning at mannskaper ikke får tjenestgjøre sammen med mannskaper de tidligere har øvet sammen med. Dette kan ha betydning for innsatsviljen, avdelingsånden og ikke minst utdannelsen, særlig dersom omplasseringen også medfører en større omskolering.

Foranstående ligger derfor også til grunn for de hovedregler man i Hæren har for mobiliseringsdisponering av personell (jfr. BMH 1—01 pkt. 30 og 31):

  - a. Best øvet personell skal disponeres først, og de yngre fortrinnsvis foran de eldre.
  - b. Etter at mannskapene har hatt repetisjonsøvelser, må endring av mobdisponering bare foretas når dette er strengt nødvendig.
4. På den annen side må følgende forhold tas i betraktning:
  - I tiden mellom hver repetisjonsøvelse (ca. 3 år) vil et større antall mannskaper forskyves fra linje til landvern samtidig med den årlige tilgang av nyutdannet personell.
  - En del mannskaper går ut av moboppsetningene p g a dødsfall, udyktighet, skifte av bosted, utenriksperm osv.
  - Til de fleste avdelinger kalles ved repetisjonsøvelser inn et større antall reserver (ca. 20—40 pst.). Av inn-

- kalt styrke (KOP + reserver) gis utsettelse slik at avdelingene ved innrykk ligger på maksimum KOP.
- Mannskaper som har hatt utsettelse plasseres i andre avdelinger for avtjening av repetisjonsøvelse.
  - Ved innrykket dimitteres ytterligere en del mannskaper, midl. tjenestedyktige, nedsettelse i dyktighetsklasse o.l. slik at avdelingene ved øvelsenes igangsettelse ofte ligger på 70—90 pst. av KOP.
5. Avdelingen den mobplasserte sjef overtar kan, etter ovenstående, ikke være den samme som ved forrige øvelse. Videre vil manglene være ujevnt fordelt på lag, tropper og kompanier eller tilsvarende. For at avdelingen skal virke som en avbalansert avdeling hvor alle viktige funksjoner er dekket og de fleste våpen betjent, må avdelingssjefen foreta den siste omplassering av personell. At eldre mannskaper i denne forbindelse blir de «skadelidende» er derfor ikke til å unngå — særlig gjelder dette fagkategorier som lettere lar seg omplassere.
- Da utsettelse i fremtiden neppe blir redusert, vil de her berørte forhold trolig heller ikke bli mindre.
6. I tillegg til forannevnte nevnes at det i årene fremover vil bli nødvendig å overføre personell fra overskuddsvåpen til underskuddsvåpen da produksjonen til mobhæren er skjev grunnet sammensetningen av de stående avdelinger. I samme forbindelse må og nevnes at enkelte avdelinger fra tid til annen oppløses, mens andre opprettes. I slike tilfelle får man også omplasseringer av eldre mannskaper.
7. Da oppsettende avdelinger selv i første rekke er interessert i å beholde samlet enheter som er øvet, mener HST at omplasseringer generelt blir holdt på et så lite antall som den faglige balanse i enhetene tillater.
- HST er derfor av den formening at nye regler på dette område ikke er nødvendig. Det nevnes dog at Sjefen for Hæren etter sin inspeksjonsreise siste høst på Østlandet har den intensjon å forholde oppsettende avdelingssjefer deres ansvar også for rulleføringen av personell.

Orientering.

8. Ved enhver given anledning (øvingsbestemmelser osv.) anføres betydningen av kontinuerlig orientering av mannskapene. HST har derfor inntrykk av at orienteringsvirksomheten både generelt og spesielt i de senere år har bedret seg. Man er dog klar over at forholdet kan bli enda bedre og vil derfor ha spørsmålet under fortsatt bevakning.
9. Når det gjelder informasjonsvirksomheten under repetisjonsøvelsene, har HST i sitt direktiv for denne disiplin (28/12-66 ref. 9798/66/90) fastsatt at det skal gis en kort orientering i forbindelse med befalskursene og eventuelt i begynnelsen av avdelingsperioden så langt dette er mulig. Den informasjonsvirksomhet som ble satt i gang etter Forsvarsstabens direktiv fra og med 1967, har ennå ikke

begynt å gjøre seg gjeldende i særlig grad blant den mobiliseringsplasserte personellstyrke. Når så er tilfelle, vil man ta opp til vurdering om den grunnleggende informasjonsvirksomhet fra førstegangstjenesten skal følges opp også under repetisjonsøvelsene i spesielle leksjoner.

Mannskapenes erfaringer.

10. Det kan være verdifullt at mannskapene gis anledning til å fremme sine erfaringer fra repetisjonsøvelsene.
- Ved enkelte repetisjonsavdelinger har det fra tid til annen vært foretatt undersøkelser etter «gallup»-metoden. Disse har trolig gitt den bestemte avdeling visse holdepunkter for senere øvelser. Under tillitsmannsmøtene er det anledning til å fremlegge erfaringer fra tidligere og igangværende øvelse. Under disse møtene kan flere momenter komme frem som også vil ha betydning for den øvelse man holder på med.
11. De fleste repetisjonsøvelser avsluttes med en 3—5 dagers manøver. Fra manøveren forflytter man seg normalt direkte til avdelingens dimisjonssted hvor en hektisk virksomhet pågår i 1—2 døgn med klarføring av materiell, innlevering og avlønning m.m. Man har liten tro på at det under en slik hektisk innsjutt skal komme noe særlig ut av en erfaringskonferanse. Et hvert innslag som vil sinke innleveringen og dimisjonen har normalt ingen positiv virkning på mannskapene. Derimot kan det trolig være en fordel at tillitsmannsmøte nr. 2 ved repetisjonsøvelsene legges til avslutningsperioden hvor da tillitsmennene gis anledning til å fremkomme med sine erfaringer — til nytte for begge parter og som en del av grunnlaget for sjefens ekserserrapport. Noen rapport utenom eller som vedlegg til ekserserrapporten fra tillitsmennene vil man ikke tilrå.
- Anbefalingen om tillitsmannsmøtet vil bli tatt inn som punkt i TJ 8—10 «Administrative bestemmelser for Hærens repetisjonsøvelser» som p.t. er under revisjon.»

En soldat som ikke var medlem av Statskirken eller av noe annet kirkesamfunn, klaget over at han av sin kompanisjef ikke ble fritatt for å ta del i bønn og andakt på oppstilling etter at han hadde anmodet om slik fritakelse.

Ombudsmannen tok saken opp med Feltprosten som uttalte at den rett man i dag har til å be seg fritatt for deltakelse i gudstjeneste prinsipielt også bør omfatte bønn og andakt på oppstilling. Det var Feltprostens oppfatning at det vanligvis ble forholdt slik. Han ville orientere marine-/feltprestene om at det skulle forholdes slik, og samtidig gi pålegg om at det i prestens time skulle gis en orientering til mannskapene om hvordan gjeldende bestemmelser om deltakelse i kirkeparade og kirkegang skulle praktiseres. Felt-

prosten fant det ikke nødvendig å foreslå endringer eller tilføyelser til gjeldende bestemmelser, idet det i praksis viste seg at det bare i ytterst få tilfelle fremkom ønske om å bli fritatt for å delta i bønn på oppstilling.

De menige mannskapers muligheter for besikkelse til visekorporaler, korporaler og tilsvarende har også i år vært tatt opp både i spesielle saker og på tillitsmannskonferansene. Dette er for øvrig et spørsmål Nemnda har omtalt både i fjorårets og tidligere beretninger. For Luftforsvarets vedkommende er opprykksprosenten øket noe, uten at dette i og for seg løser de spørsmål mannskapene er opptatt av. Saken er imidlertid under behandling av sentrale myndigheter etter henvendelse tjenestevei, således at Ombudsmannen ikke har funnet grunn til å ta saken opp.

Permisjoner.

Det er behandlet 11 saker samt 1 sak fra 1966 og 1 sak fra 1965.

Det ble i fjorårets innberetning redegjort for de generelle permisjonsspørsmål som var under behandling men som ennå ikke hadde funnet noen løsning, bl. a. antallet gratis langpermisjonsreiser for yrkesskoleelever og elever ved enkelte andre av Forsvarets skoler.

Bestemmelsene om gratis permisjonsreiser for vernepliktige mannskaper under første-gangstjenesten og for elever ved militære skoler m. v. er nå samlet. Det er gjennomført visse forbedringer for skoleelevenes vedkommende. Elever ved militære skoler, kurs o. l. som oppebærer tilsvarende tillegg som vernepliktige mannskaper, tilståes etter de nye bestemmelsene 1 gratis permisjonsreise når skolen, kurset e. l. varer mer enn 3 og inntil 12 måneder, eller i første skoleår når skolen, kurset er flerårig. I hvert av de påfølgende skoleår tilståes to gratis permisjonsreiser. Er det avsluttende (siste) skoleår kortere enn 9 måneder, tilståes i dette skoleår bare en gratis permisjonsreise.

Menige mannskapers ukentlige arbeidstid, gjennomføring av 45 timers uke, fri annen hver lørdag, adgang til innarbeidelse av fridager er spørsmål mannskapene i dag er meget opptatt av. På samtlige tillitsmannskonferanser i år har disse spørsmål vært oppe til diskusjon i en eller annen forbindelse. Under Nemndas befaringer og samtaler med tillitsmenn er spørsmålene også tatt opp.

Den praksis som stort sett følges i dag er at det i den ukentlige tjenestetid er lagt opp til 48 timers uke med et noe varierende tillegg for visse disipliner som vakt, manøvre o. l. Ukessluttpermisjon er anledning til å være borte fra tjenestestedet fra endt tjeneste lør-

dag til søndag kveld. Denne permisjon innvilges som hovedregel hver 3. uke. På dette område er imidlertid praksis meget forskjellig avhengig av de lokale forhold. Slik permisjon innvilges mange steder oftere. Ved enkelte avdelinger med dårlige kommunikasjoner blir slike permisjoner innvilget fra endt tjeneste fredag til mandag morgen.

Spørsmålet om 45 timers uke og fri annen hver lørdag har også tidligere vært oppe. Ombudsmannnemnda tok saken opp med Forsvarsdepartementet i 1959. Departementet uttalte den gang at mannskapenes ukentlige tjeneste fortsatt skulle baseres på 48 timers uke. Nemnda har senere ikke funnet grunn til å ta spørsmålet opp igjen, selv om det har vært livlig diskutert på de fleste senere tillitsmannskonferanser. Det synes imidlertid som om dette spørsmål i dag stiller seg noe annerledes, bl. a. på grunn av befalets kortere arbeidstid og derav følgende vanskeligheter med å gjennomføre en effektiv lørdagstjeneste. På denne bakgrunn har Nemnda i en henvendelse til Forsvarsdepartementet uttalt at det nå synes å være grunn til å vurdere spørsmålet på ny. Den direkte foranledning til at Nemnda tok saken opp var en henvendelse fra en av Hærens øvingsavdelinger, hvor tillitsmannsutvalget hadde nedsatt et spesielt utvalg som skulle vurdere fordeler og ulemper ved en ordning med lørdagstjeneste og fri annen hver lørdag sett fra mannskapenes side. Denne utredning ble oversendt Ombudsmannen med anmodning om at saken måtte bli tatt opp med sentrale myndigheter.

Av utredningen fremgår det at mannskapenes innstilling til dette spørsmål varierer noe, men flertallet er av den oppfatning at en slik ordning vil by på fordeler. Langt flere mannskaper vil få anledning til å reise hjem med jevne mellomrom. Ved å spare inn 4½ times lørdagstjeneste vil en stor del av mannskapene få en tidsgevinst på fra 19 til 24 timer i forhold til en vanlig week-end. De som ikke ønsker å reise hjem kan med lørdagstjeneste utnytte helgen på en adskillig bedre måte enn nå. En del vil også ha behov for å besøke forretninger, banker, offentlige institusjoner etc., noe som i dag er vanskelig. Det antas at ordningen vil gi bedre avkoblingsmuligheter og dermed økt trivsel, noe utvalget mener vil komme tjenesten til gode i form av økt innsats fra mannskapenes side.

Utvalget er imidlertid klar over at ordningen også vil medføre visse ulemper. Utvalget har gått ut fra at den tiden som tapes ved lørdagstjeneste må tjenes inn igjen de andre ukedagene. Dette vil være en ekstrabelastning fordi tjenesten vanligvis er anstrengende nok. For de som deltar i sivilopplærings kursen

på sin fritid vil en slik ekstratjeneste skape problemer. tvalget er også oppmerksom på at en del av mannskapene ikke vil ha evne eller vilje til å gjøre seg nytte av en ordning med lørdagsfri. Disse vil få sin «lediggang» økt med 4½ time, men utvalget regner ikke med at dette vil få noen merkbare uheldige konsekvenser.

Utvalgets konklusjon er at de heldige følger av en ordning med lørdagsfri vil være langt større enn ulempene. De tjenestlige konsekvenser for en slik ordning har utvalget, naturlig nok, ikke hatt forutsetninger for å vurdere.

I sin henvendelse til departementet pekte Nemnda på at et nytt trekk i bildet er at også avdelingssjefene nå er meget opptatt av dette spørsmål. Grunnen til dette er at det i dag på grunn av befalssituasjonen og befalets lørdagsfri er meget vanskelig å drive effektiv tjeneste på lørdager. I ferietiden blir dette enda vanskeligere, og det samme vil være tilfelle om befalets ukentlige arbeidstid blir ytterligere redusert. Enkelte avdelingssjefer har opplyst at de allerede nå beveger seg på kanten av gjeldende bestemmelser for å få lørdagstjenesten til å gå på et vis.

Nemnda peker videre på at man er kommet i en meget betenkelig situasjon hvis mannskapene får følelsen av at man driver lørdagstjeneste uten særlig nytteverdi, nærmest for å holde dem beskjeftiget. Dette kan få konsekvenser for innstillingen til Forsvaret. En frilørdagsordning vil kunne føre til at mannskapene kan få anledning til å utføre personlige sivile gjøremål som de nå må ha permisjon for å få ordnet. Nemnda er klar over at en nyordning også kan skape problemer, bl. a. for mannskaper som heller ikke med lørdagsfri rekker hjem, og for tjenesten for den gjenværende del av mannskapene. Nemnda finner imidlertid som nevnt at det kan være grunn til å vurdere spørsmålet på ny.

Spørsmålet om beregning av langpermisjonsdager for mannskaper med turnustjeneste er tatt opp. Det er særlig for Luftforsvarets personell dette spørsmål er aktuelt. Turnus-systemet er lagt opp slik at de fridager mannskapene får i en uke skal kompensere den mertjeneste utover det normale disse mannskaper har i de andre ukene i turnusperioden. Det mannskapene mener ikke er riktig er at de månedlige langpermisjonsdagene som regel blir regnet inn i disse fridagene. Et annet spørsmål som reiser seg i denne forbindelse er hvordan det forholder seg for de mannskaper som ikke rekker å reise hjem på det antall fridager turnusystemet gir. Ved at langpermisjonsdager regnes inn i disse fridagene får ikke mannskapene anledning til

å samle opp dager til en lengre permisjon, og deres muligheter for å kunne komme hjem under førstegangstjenesten blir derfor redusert. Det synes å være grunn til å få en nærmere avklaring av disse forhold, og på denne bakgrunn har Ombudsmannen tatt saken opp med Luftforsvarets overkommando.

Et annet spørsmål som har skapt en del uklarhet er trekk av langpermisjonsdager for menig personell som i en del av sin førstegangstjenesten går på skoler eller kurs for å få spesialutdanning.

De alminnelige bestemmelser om at langpermisjonsdager skal beregnes med en dag pr. tjenestgjørende måned gjelder ikke for elever ved militære skoler og kurs. For disse elever er det av de respektive overkommandoer gitt spesielle bestemmelser om elevferie/månedslov. Når vernepliktige mannskaper går på et kurs ved et skolesenter og en av de store høytider faller i kurstiden, må kurselevene ta den samme ferie som de øvrige elever idet undervisningen stoppes. For denne ferietiden blir de trukket langpermisjonsdager, av og til for så stor del av den gjenstående tjenestetid at de ikke får anledning til noen sammenhengende permisjon når de er ferdig med kurset og begynner i ordinær tjeneste. Dette finner de urimelig, spesielt fordi de ofte ikke på forhånd er orientert om at dette vil skje.

De saker som er reist om dette spørsmål gjelder Sjøforsvaret. For å skape større klarhet og for å komme frem til en regel som var smidig og lett å praktisere, foreslo Ombudsmannen i en henvendelse til Sjøforsvaret at kurselever, uansett skoleferiens lengde, skulle trekkes for det antall langpermisjonsdager de hadde opparbeidet før de begynte på kurset og de dager de ville ha opparbeidet ved en ordinær tjeneste av samme lengde som kurset. På denne måte ville de ha i behold de langpermisjonsdagene de kunne opparbeide for den resterende del av tjenesten. Sjøforsvarets overkommando fant ikke å kunne gå inn for en slik ordning, idet elever ved lange kurs ville få flere fridager enn mannskaper i vanlig tjeneste. Overkommandoen fant heller ikke at dette var så stort problem fordi det bare var mannskaper ved høstinntak og med et langt kurs som ville bruke opp sine langpermisjonsdager i løpet av kurstiden. For fremtiden ville disse elever på forhånd bli orientert om dette.

Spørsmålet om muligheten for moderasjonsreiser med fly uten å bruke uniform ble reist av tillitsmannsutvalget ved en av de avdelinger som prøver ordningen med bruk av sivile klær også ved kortvarige permisjoner.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet som opplyste at spørs-

målet tidligere var tatt opp med flyselskapene. Flyselskapene hadde imidlertid opplyst at de hadde hatt så mange kjedeligheter i forbindelse med overtredelse av rabattbestemmelsene at bestemmelsen om at slike reiser måtte gjennomføres i uniform måtte opprettholdes.

Flere av de permisjonssaker Ombudsmannen har hatt til behandling i år gjelder praktiseringen av bestemmelsene om velferdspermisjon. Det synes som om det kan være grunn til en noe smidigere praksis av disse bestemmelser enn tilfelle er i dag. Nemnda har imidlertid ikke tatt dette spørsmål opp, idet en regner med at Velferdsutvalget i sin hovedinnstilling også vil behandle permisjonsbestemmelsene.

Velferdstjenesten.

Det er behandlet 1 sak samt 1 fra 1966.

Spørsmålet om tildeling av midler til leie av lokaler til velferdsformål ble omtalt i beretningen for i fjor, hvor det ble opplyst at Forsvarets velferdstjeneste hadde fremmet forslag til Forsvarsdepartementet om at leie av lokaler til velferdsformål for fremtiden skulle belastes de respektive forsvarsgreners konto for leieutgifter. Saken er nå avgjort. Departementet har ikke samtykket i forslaget, men uttalt at det ved fordeling av velferdsmidler må tas hensyn til at enkelte avdelinger ikke har velferdslokaler og derfor får ekstra leieutgifter.

På en av årets tillitsmannskonferanser ble spørsmålet om fordeling av inntektene på de bowlingbaner som er installert i enkelte leire tatt opp. I de generelle bestemmelser om etablering og drift av bowlingbaner for menige i Forsvarets etablissementer er det fastsatt at den provisjon utleieren skal betale skal deles med 50 pst. til Statens kantiner og 50 pst. til vedkommende avdelings velferdskonto. Forutsetningen for denne fordeling var at etablering og drift skulle skje ved et samarbeid mellom vedkommende avdelings velferdsoffiser og kantinebestyreren. Ved enkelte avdelinger er imidlertid bowlingbaner installert i lokaler helt uavhengig av kantine, og kantine har heller intet med den daglige drift å gjøre. I slike tilfelle mener tillitsmennene det er urimelig at Statens kantiner skal ha halvparten av inntekten. Vedkommende distriktskommando var enig i tillitsmennes syn og har tatt saken opp med Forsvarsdepartementet med anmodning om at bestemmelsene må bli endret. Ombudsmannen har også anmodet departementet om å vurdere bestemmelsene på ny, idet det synes å være lite rimelig at Statens kantiner skal ha halvparten av inntekten i de tilfelle hvor

bowlingbaner installeres og drives helt uavhengig av den lokale kantine.

Kantiner.

Det er behandlet 1 sak. Enkelte spørsmål i forbindelse med kantinedriften er reist på tillitsmannskonferansene. Enkelte lokale kantinespørsmål er tatt opp med Nemnda under befaringsene.

Disiplinærsaker.

Det er behandlet 12 saker samt 1 fra 1964 og 2 fra 1966.

I beretningen for i fjor ble virkningene av refselsesmidlet permisjonsnektelse nærmere omtalt, og det ble pekt på at en slik refselse på grunn av lokale forhold kunne få karakteren av frihetsinnskrenkelse. Nemnda foreslo at det ble gitt direktiver om at det ved fastsettelsen av lengden av en permisjonsnektelse skulle legges vekt på de lokale forhold soningen skulle skje under.

I den vegledning i utmåling av refselser som tidligere er sendt ut er det nå gitt følgende tilføyelse:

Ved utmåling av permisjons-/landlovsnektelsens lengde må de lokale muligheter for en effektiv fullbyrdelse tilleggs avgjørende betydning. Hvis eventuell permisjons-/landlovsnektelse på grunn av lokale forhold ikke vil få et reelt innhold bør dette refselsesmiddel ikke benyttes.»

Det ble i fjorårets beretning pekt på at bestemmelsene om besøk hos arrestanter var noe uklare, og at det bl. a. var reist spørsmål om de øvrige mannskapers adgang til å besøke arrestantene. Generaladvokaten har forelagt dette spørsmål for Forsvarsstaben som har drøftet det med forsvarsgrenene. Forsvarsstaben har i sitt svar uttalt at arrestanter i militære arrestlokaler ikke uten videre har adgang til å motta besøk, men at besøkstillatelse gis i hvert enkelt tilfelle på spesielt grunnlag og da ofte innenfor et på forhånd fastsatt tidsrom. Besøkstillatelse er ikke beregnet på arrestantenes kamerater i avdelingen.

Generaladvokaten har sluttet seg til dette syn, og Ombudsmannsnemnda har intet å bemerke til denne praktisering av bestemmelsene om besøk hos militære arrestanter.

En soldat klaget over at det på avdelingsordre var gitt en utførlig redegjørelse (sitat fra saksdokumentene) vedrørende en begjæring fra vedkommende DK-sjef til den sivile påtalemyndighet om tiltale og straff for soldaten og hans far i forbindelse med soldatens ulovlige fravær. Soldatens navn og nummer og farens navn og adresse var oppgitt.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingens sjef som bl. a. uttalte:

For meg sto den preventive virkning jeg regnet med å oppnå i høysetet, og kan bare beklage dersom bekjentgjøringen av soldatens og farens forseelse samt de tiltak som er blitt fremmet disiplinært i henhold til både militær straffelov og alminnelig borgerlig straffelov for soldatens vedkommende, og for faren den alminnelige borgerlige straffelov, har virket anstøtende på disse.»

Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med Generaladvokaten og uttalte bl. a.:

«Ombudsmannen finner imidlertid grunn til å forelegge saken for Generaladvokaten. Selv om det av disiplinære grunner kan være hensiktsmessig å gjøre avdelingen kjent med at man går til politianmeldelse i mere alvorlige disiplinærsaker, synes det likevel noe betenkelig å innta et direkte sitat fra saksdokumentene i en stensilert avdelingsordre som vel blir slått opp i ordrerom, vaktstuer o. l. Det virker da som en moderne form for gapestokk.

Når det gjelder mannskapets far, som likeledes er nevnt ved fullt navn og adresse i avdelingsordren, kan ikke Ombudsmannen se at det foreligger noen som helst grunn som berettiger et slikt skritt.

Ombudsmannen ber om Generaladvokatens syn på saken og likeledes om det er grunn til å initiere bestemmelser som forhindrer slike offentlige gjengivelser fra saksdokumenter i straffesaker mot militært personell.»

Generaladvokaten tok saken opp med Forsvarsstaben og uttalte bl. a.:

«Jeg antar ikke at det er grunn til å fastsette bestemmelser som kategorisk forbyr å gjengi på avdelingsordre eller lignende at befal eller menige er anmeldt til påtalemyndigheten for militære forbrytelser eller forseelser. Derimot bør en være ytterst varsom med å gå til et slikt skritt, slik at det kun foretas hvis de disiplinære forhold nødvendiggjør at en av generalpreventive grunner må gripe til ekstraordinære midler. En slik gjengivelse i ordreform bør under enhver omstendighet begrenses til tjenestegjørende befal og menige og henvisningen alene skje til bestemmelser i den militære straffelov. Borgerlige forbrytelser eller forseelser bør ikke omtales. Jeg er enig med Ombudsmannen i at anmeldelse av sivilpersoner — pårørende eller andre — ikke bør refereres på avdelingsordre eller lignende. Hvis anmeldelse blir gjengitt i avdelingsordre eller lignende, bør resultatet av straffeforfølgningen — henleggelse, påtaleunntatelse eller straffedom — gjengis på tilsvarende måte under forutsetning av at avdelingens befal eller mannskaper ikke allerede er dimittert på det tidspunkt avgjørelsen foreligger. Jeg antar det er grunn til å utarbeide et direktiv om disse spørsmål til bruk i alle tre forsvarsgrener med henblikk på en ensartet praksis på dette felt.»

Generaladvokaten har fremmet følgende forslag til direktiv:

«Direktiv vedrørende omtale av anmeldelse (begjæring om tiltale) mot militært personell av avdelingsordre o. l.

Foranlediget av et inntruffet tilfelle hvor en soldat og dennes fars navn ble offentliggjort på en avdelingsordre i forbindelse med anmeldelse (begjæring om tiltale) i en disiplinærsak finner Forsvarssjefen grunn til å fastsette følgende retningslinjer:

1. Anmeldelse (begjæring om tiltale av sivile personer, pårørende eller andre) skal under ingen omstendigheter refereres på avdelingsordre eller tilsvarende.
2. Ovennevnte regel gjelder også i alminnelighet befal og menige. Bare når disiplinære hensyn gjør det påkrevet og generalpreventive hensyn tilsier at slik omtale bør finne sted kan offentliggjørelse av en anmeldelse finne sted. I så fall skal det utelukkende begrenses til tjenestegjørende befal og menige — og henvisningen alene skje til den militære straffelov.
3. Borgerlige forbrytelser og forseelser skal under ingen omstendigheter omtales.
4. Når anmeldelse gjengis på avdelingsordre (se pkt. 2) må sjefen sørge for at utfallet av anmeldelsen også kommer på avdelingsordre. Dette finner dog ikke sted såfremt avdelingens befal eller mannskaper er dimittert på det tidspunkt da avgjørelsen foreligger.
5. Foranstående skal iakttas av alle avdelinger (stasjon/fartøy) i Forsvaret.»

Forsvarsdepartementet har ennå ikke tatt standpunkt i saken.

I en refselsesak hvor den ilagte refselse var vedtatt og sonet, hadde refsede senere forgjeves anmodet om å få refselsesaken gjenopptatt, idet han hevdet at han ikke hadde fått anledning til å avgi forklaring før refselsesordren ble utferdiget. Avdelingen og vedkommende krigsadvokat fant intet grunnlag for å ta saken opp igjen. Etter at saken var forelagt Generaladvokaten ble det besluttet at den skulle tas opp igjen.

Forholdet mellom befal og menige.

Det er behandlet 4 saker. En sak gjaldt et leserbrev i en avis med tittel «Upopulært befal». Slik befalets opptreden var beskrevet i leserbrevet fant Ombudsmannen grunn til å igangsette nærmere undersøkelser. De opplysninger Ombudsmannen fikk i saken, bl. a. en erklæring fra en av avdelingens tillitsmenn, tydet på at de opplysninger som var gitt i nevnte leserbrev ikke var korrekt. På grunn av forskjellige forhold gikk det relativt lang tid innen undersøkelsene var tilendebrakt. Ombudsmannen fant derfor at det ikke ville tjene noen hensikt å sende et tilsvaret til avisen, men avisen ble orientert om de opplysninger om forholdet Ombudsmannen hadde mottatt.

En soldat klaget over at hans avdelingssjef hadde fremkommet med krenkende opplysninger om ham på oppstilling. Etter at Ombuds-

mannen hadde tatt saken opp med avdelingsjefen ble klagen trukket tilbake, idet saken var ordnet i minnelighet.

En sak gjaldt uoverensstemmelser mellom en soldat som gjorde kontortjeneste og en sivil fra en annen militær etat som hadde et oppdrag på vedkommende kontor. Soldaten hadde, før saken ble tatt opp med Ombudsmannen, fått anledning til overfor den sivile foresatte å få gitt uttrykk for sin misbilligelse av dennes opptreden. Vedkommende sivile hadde også av sine foresatte fått beskjed om at man krevet dannet og høvisk opptreden av de ansatte.

Ombudsmannen ga uttrykk for at saken burde ha vært ferdig med dette, og at saken

Hæren	39	(37)	utvalg med 237 møter (268)
Sjøfarsvarets landstasjoner	23	(25)	» » 153 » (160)
Fartøyer	15	(15)	» » 80 » (65)
Luftforsvaret	27	(27)	» » 243 » (243)
Total	104	(104)	utvalg med 713 møter (736)

Tallene for 1966 i parentes.

Antall utvalg og møter er stort sett som i fjor. Det gjennomsnittlige møtetall er omtrent det samme, ca. 7 møter pr. utvalg.

Utvalgene har i år behandlet 4 147 saker (4 376) som fordeler seg slik på forsvarsgrenene:

Hæren	1 633	(1 745)
Sjøforsvarets landstasjoner ..	837	(936)
Fartøyer	373	(265)
Luftforsvaret	1 304	(1 430)

Fordelingen på de enkelte saksområder ser slik ut:

1. Beordring, overføring m. v., dimittering	87	(74)
2. Kommandert tjeneste	450	(445)
3. Disiplinærsaker. Forholdet mellom befal og menige	28	(39)
4. Uniformer m. v.	409	(370)
5. Underbringelse m. v.	658	(725)
6. Forpleining og hygiene	423	(506)
7. Permisjoner m. v.	358	(329)
8. Kantiner	95	(99)
9. Velferd	860	(978)
10. Idrett	145	(117)
11. Kommunikasjoner	125	(137)
12. Økonomiske forhold	49	(61)
13. Sosial- og sykesaker	48	(54)
14. Forsvarets skolevirksomhet .	13	(1)
15. Sivilopplæringen (fritids- og obligatorisk	25	(33)
16. Tillitsmanns- og ombuds- mannsordningen	176	(177)
17. Tjenestlige orienteringer gitt av sjefene	198	(231)

ikke foranledige ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side.

Den siste saken i denne gruppe gjelder en klage fra en soldat over en sersjant som etter soldatens oppfatning driver personforfølgelse. Denne sak er ikke ferdig behandlet.

Tillitsmannsordningen.

Virksomheten har i 1967 vært av omtrent samme omfang som tidligere. De tall som refereres i det følgende er bygget på de referater fra møtene i de sentrale tillitsmannsutvalg som sendes Ombudsmannen. I tillegg kommer så virksomheten i de lokale tillitsmannsutvalg på kompaninivå/tilsvarende.

Hæren	39	(37)	utvalg med 237 møter (268)
Sjøfarsvarets landstasjoner	23	(25)	» » 153 » (160)
Fartøyer	15	(15)	» » 80 » (65)
Luftforsvaret	27	(27)	» » 243 » (243)
Total	104	(104)	utvalg med 713 møter (736)

Saksfordelingen på den enkelte gruppe er stort sett som tidligere, og gir ikke grunnlag for spesielle kommentarer. De aller fleste saker som er tatt opp har funnet en tilfredsstillende løsning der dette har vært mulig.

Repetisjonsavdelingene har i år sendt inn til Ombudsmannen referater fra 13 utvalg som har avholdt 21 møter. Det er behandlet 126 saker. De største saksgrupper er følgende:

Beordring m. v.	3	saker
Kommandert tjeneste	22	»
Disiplinærsaker	0	»
Uniformer m. v.	15	»
Underbringelse m. v.	10	»
Forpleining m. v.	10	»
Permisjoner	16	»
Kantiner	3	»
Velferd	29	»
Kommunikasjoner	2	»
Økonomiske forhold	2	»
Sosial- og sykesaker	5	»
Tillitsmanns- og ombudsmannsord- ningen	0	»
Orienteringer om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	7	»
Tjenestlige orienteringer	2	»
Saker reist av tillitsmennene	86	»
Saker reist av formennene	40	»
Saker ikke løst i overensstemmelse med tillitsmennenes ønske	3	»

Det er også i år holdt en rekke distriktstise tillitsmannskonferanser hvor Ombudsmannen har vært representert:

Distriktskommando Østlandet.
Sjøforsvarskommando Sørlandet og Luftforsvarets avdelinger i distriktet.
Distriktskommando Nord-Norge.
Sjøforsvarskommando Nord-Norge.
Luftkommando Sør-Norge.
Luftkommando Nord-Norge.

Det er i år som en prøveordning avholdt en felles konferanse for Finnmark, hvor avdelinger fra alle forsvarsgrener møtte.

Under konferansen for Sjøforsvarskommando Nord-Norge ble spørsmålet om et annet opplegg for konferansene drøftet. Etter det nåværende opplegg med det store antall avdelinger og fartøyer i SKN, blir konferansen for stor. SKN har foreslått som en prøveordning å arrangere 3 mindre konferanser, en for Tromsø sjøforsvarsavsnitt med Ramfjordnes base, fortene samt en del av fartøyene, en for Harstad sjøforsvarsavsnitt og oppsynstjenesten og en for Narvik sjøforsvarsavsnitt, Ramsund orlogsstasjon og en del mindre enheter. Denne ordning vil bli prøvet i 1968.

Nemnda har som i tidligere år vært opptatt av spørsmålet om å effektivisere tillitsmannsordningen. Det er i tidligere beretninger redegjort for det som er foreslått i denne forbindelse, både når det gjelder orientering til mannskapene og opplæring av tillitsmenn. Det er imidlertid Nemndas oppfatning at disse tiltak ikke har virket helt etter sin hensikt. Ombudsmannen har derfor tatt disse spørsmål opp igjen med departementet i skriv hvor det er uttalt følgende:

«I tidsrommet 1963—65 ble spørsmålet om en bedre orientering til mannskapene om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen og en viss form for opplæring av tillitsmenn inngående diskutert.

De tiltak som ble iverksatt har nå virket en tid og det synes å være grunn til å vurdere nærmere om tiltakene har virket etter sin hensikt.

Når det gjelder generell orientering til samtlige mannskaper ga departementet i sitt skriv av 30. april 1963 uttrykk for at denne orientering fortrinnsvis burde gis av avdelingens sjef, at orienteringen skulle gis etter det samme mønster i hele Forsvaret og at Ombudsmannen skulle utarbeide et forelesningshefte beregnet på ca. 2 timer. Overkommandoene og Ombudsmannen ga sin tilslutning til dette forslag. I skriv av 12. juli 1965, hvor et forslag til program for diskusjonskvelder for tillitsmenn ble oversendt, ga Ombudsmannen uttrykk for den oppfatning at de to innledninger til diskusjon som var laget, også kunne brukes som forelesning ved den generelle orientering til samtlige mannskaper.

Den av departementet foreslåtte ordning er vel, så vidt Ombudsmannen kan se, aldri satt i verk. Den generelle orientering gis fortsatt

av kompanisjefene, det brukes en skoletime til dette og som grunnlag for sin orientering bruker kompanisjefene Håndbok for soldaten og tillitsmannsbrosjyren. Denne ordning synes å være like lite tilfredsstillende i dag som den var tidligere. Kompanisjefenes evne til å gi slik orientering synes å være nokså varierende. Tidspunktet, noen dager etter fremmøte, er heller ikke heldig så lenge det ikke gis ytterligere orientering om dette emne. Det synes også som om orienteringen konsentreres om tillitsmannsordningen. Påfallende mange av mannskapene er uten kjennskap til ombudsmannsordningen. Den del av Ombudsmannens virksomhet som har direkte sammenheng med tillitsmannsordningen burde i alle fall omtales i forbindelse med orienteringen.

Skal tillitsmannsordningen virke tilfredsstillende er det en nødvendig forutsetning at mannskapene vet hva ordningen står for, det gjør de i mange tilfelle ikke med den orientering som gis i dag. Ombudsmannen tør derfor be departementet overveie mulighetene for å gjennomføre den ordningen departementet i sin tid foreslo.

Ombudsmannsnemnda har drøftet spørsmålet om Ombudsmannen og Nemndas medlemmer skulle kunne reise rundt og gi den nevnte orientering. En innhentet oppgave over antall rekruttskoler og inntak viser imidlertid at dette ikke er mulig. De største rekruttskolene vil kunne dekkes ved en slik ordning hvis departementet mener det er behov for bistand fra Nemndas medlemmer.

Spørsmålet om en oppdeling av de to orienteringstidene har tidligere vært diskutert. Etter Ombudsmannens oppfatning er dette nødvendig. Det bør gjøres slik at man får en time tidlig i rekruttskolen før valg av tillitsmenn og en ny time enten ved slutten av rekruttskolen eller ved begynnelsen av avdelingsperioden.

Når det gjelder opplæring av tillitsmenn synes den ordning som departementet fastsatte i sitt skriv til overkommandoene av 20. januar 1966 å være gjennomført i meget liten utstrekning. Det er ikke fastsatt noen rapportordning, noen sikker oversikt over antall avdelinger som har gjennomført ordningen foreligger derfor ikke. Under de nylig avholdte tillitsmannskonferanser i Nord-Norge ble tillitsmennene forespurt om de hadde fått noen slik opplæring som bestemt. Av 76 tillitsmenn hadde 10 fått opplæring og samtlige kom fra Steinkjersannan. Disse opplysninger stemmer med det inntrykk Ombudsmannen har fått etter samtaler med tillitsmenn ved andre konferanser og under befaringer. Det synes derfor som om det er grunn til å innskjerpe at disse diskusjonskvelder skal arrangeres. Når det gjelder selve opplegget, synes det, etter de uttalelser Ombudsmannen har fått, å være brukbart. Det ville være en fordel om man kunne få etablert en enkel rapportering. Som kjent sendes referater fra tillitsmannsutvalgenes møter til Ombudsmannen. Hvis det i første referat etter at «kurset» var gjennomført ble gitt en kort meddelelse om dette, kunne Ombudsmannen etter hvert skaffe en oversikt over i hvilken utstrekning ordningen gjennomføres. Dette ville etter Ombudsmannens oppfatning være den enkleste måte å løse dette problem på.

Ombudsmannen tør be om departementets uttalelse om de spørsmål som er reist foran.»

Saken er nå under behandling i departementet.

Økonomiske forhold.

Det er behandlet 19 saker samt 4 fra 1966 og 2 fra 1964. Syv saker gjelder lønn/dagpenger, 8 saker gjelder familietillegg mens 10 saker gjelder forskjellige former for godtgjøringer, særlig reise- og kostgodtgjøring.

I beretningen for 1965 ble det orientert om de økonomiske forhold for yrkesskoleelever og clevene ved Forsvarets gymnas. I fjorårets beretning ble det opplyst at disse spørsmål fortsatt var under behandling, idet man ikke var ferdig med forhandlingene om Fredsregulativets del III. Ombudsmannen ga uttrykk for at det hadde tatt lang tid å behandle saken. Saken er fremdeles ikke avgjort.

I beretningen for i fjor ble det opplyst at spørsmålet om forhøyelse av utenlandstillegget for norske FN-soldater var under utredning. Denne saken er nå bragt i orden. Det tidligere tillegg på kr. 9, 8 og 7 for henholdsvis korporal, visekorporal og menig er nå forhøyet til kr. 13,25 pr. dag.

Praktiseringen av bestemmelsen om utbetaling av kostgodtgjørelse under permisjon til mannskaper med forsørgelsesbyrde har skapt visse vanskeligheter, idet enkelte avdelinger har knyttet utbetaling av kostgodtgjørelse til de frie permisjonsreiser. I de tilfelle hvor mannskapene ikke har avvirket alle langpermisjonsdagene i forbindelse med de gratis permisjonsreisene, har de ikke fått utbetalt kostgodtgjørelse for det resterende antall dager. Dette er det klaget over, idet mannskapene hevder at bestemmelsene hjemler utbetaling av kostgodtgjørelse for samtlige langpermisjonsdager uavhengig av hvordan permisjonsdagene avvikles.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet som forela saken for overkommandoene. Det viste seg at praksis var noe forskjellig, men overkommandoene var enig i at kostgodtgjørelse burde utbetales for 12—15 dager uansett hvordan permisjonen ble avvirket. I et skriv til overkommandoene bekreftet Forsvarsdepartementet at kostgodtgjørelse etter Fredsregulativets del I, pkt. 6 b skulle utbetales under oppdelt langpermisjon, dog ikke for mer enn 12—15 dager til sammen.

En soldat som gjorde tjeneste ved en regimentsstab og som bodde hjemme, klaget over den godtgjørelse han fikk utbetalt i den forbindelse. Han fikk utbetalt kr. 5 i kostgodtgjørelse og kr. 1 i erstatning for kvarter pr. dag. Soldaten fant det urimelig at ikke disse satsene ble revidert når både innkommande-

ringstillegg og familietillegg ble hevet på grunn av prisstigning. Soldaten opplyste at de som bodde hjemme enten måtte ta seg jobb om kvelden eller leve på sine foreldre. Han fant det uriktig at soldatene eller deres foreldre delvis skulle bære omkostningene for å leve mens man tjenestgjorde i Forsvaret.

Ved enkelte avdelinger, spesielt staber hvor det tjenestgjør noen få menige mannskaper, synes man å være avhengig av at enkelte av mannskapene kan bo hjemme fordi det ikke kan skaffes militær innkvartering. På den bakgrunn kan det synes naturlig å yte full kompensasjon for den økte økonomiske belastning dette betyr for soldatens hjem. På den annen side må man være oppmerksom på de mange fordeler de menige har når de får anledning til å bo hjemme sammenliknet med de familieforsørgere og andre som må tjenestgjøre langt fra der deres familier bor. Det er i denne forbindelse nok å nevne en utgiftspost som reiseutgifter. Etter Ombudsmannens oppfatning er det ikke de mannskaper som bor hjemme som er vanskeligst økonomisk stillet. Skulle den økonomiske belastningen for hjemmet blir for stor, vil det neppe være noe i veien for at vedkommende soldat kan få tjenestgjøre ved en avdeling hvor det ikke er nødvendig å bo hjemme. På denne bakgrunn har ikke Ombudsmannen funnet grunnlag for å anmode Forsvarsdepartementet å ta skritt for å få kost- og kvartergodtgjørelsen hevet.

En heimevernssoldat som i henhold til Heimevernslovens § 12 var innkalt til lagførerkurs hadde reist spørsmål om han ikke som familieforsørger hadde krav på forsørgertillegg under kurset. Han hadde fått beskjed om at han i følge bestemmelsen ikke skulle ha forsørgertillegg, og hadde deretter tatt saken opp med en stortingsrepresentant fra sitt distrikt. Ombudsmannen ble av vedkommende stortingsrepresentant anmodet om å undersøke saken.

Forholdet er regulert i Fredsregulativets del I pkt. 19 som vedrører lønn og tillegg under HV-tjeneste. Det er her bestemt at det ved sammenhengende kurs foruten fri kost og fritt kvarter skal utbetales reisegodtgjørelse samt et kurstilllegg på kr. 50 pr. dag. Kurstilllegget er forutsatt å skulle dekke bl. a. utgiftene til forsørgelse av familien. Kurstilllegget er etter Ombudsmannens oppfatning forholdsvis romslig sammenliknet med de øvrige tillegg fastsatt i Fredsregulativet. Således må en menig soldat i ordinær førstegangstjeneste forsørge kone og fire barn før summen av innkommanderingstillegget og forsørgertillegget omregnet på dagsbasis skal overstige kurstilllegget. Ombudsmannen fant

derfor intet grunnlag for å ta spørsmålet om økt godtgjøring under HV-kurs opp med myndighetene.

En soldat hadde under en del av sin førstegangstjeneste fått utbetalt familietillegg fra to avdelinger samtidig, slik at han fikk dobbelt utbetaling. Da dette ble oppdaget fikk han beskjed om å tilbakebetale det for meget utbetalte. Han ba om Ombudsmannens bistand da han på grunn av dårlig økonomi ikke maktet å betale beløpet tilbake.

Etter å ha undersøkt forholdet nærmere fant Ombudsmannen at soldaten ikke kunne ha krav på å få beholde det for meget utbetalte. Han måtte dog ha krav på å få etablert en rimelig tilbakebetalingsordning etter at han var ferdig med militærtjenesten og var kommet i lønnet arbeid.

Praktiseringen av bestemmelsene om utbetaling av forsørgertillegg til utskrevne korporaler og menige som forsørger foreldre eller søsken synes å skape visse vanskeligheter ute ved avdelingene. En rekke fortolknings-spørsmål er reist av en av Hærens øvingsavdelinger i et skriv til Forsvarsdepartementet med gjenpart bl. a. til Ombudsmannen. Avdelingen peker i sin henvendelse på at en samvittighetsfull behandling av forsørgertilleggssakene krever adskillig arbeid og tid fra avdelingens side. Det er derfor ønskelig at bestemmelsene er så klare og fyldestgjørende som mulig.

Forsvarets velferdstjeneste har i sakens anledning oppnevnt et mindre utvalg som skal vurdere de uklårheter som måtte forekomme i bestemmelsene. Utvalget har hatt kontakt med Ombudsmannen.

Ombudsmannsnemnda redegjorde i fjorårets beretning for sitt syn på spørsmålet om beskatning av familietillegget. I skriv til Finans- og tolldepartementet har Forsvarsdepartementet erklært seg enig med Ombudsmannsnemnda og anmodet Finans- og tolldepartementet å overveie om ikke de militære forsørgertillegg bør være skattefrie. Forsvarsdepartementet peker på at beskatning av familietillegget er avhengig av den enkelte kommunes økonomiske stilling og velvilje. For mannskapene virker det urimelig at byrdene i forbindelse med deres militærtjeneste blir ulikt fordelt på et så vilkårlig grunnlag som den enkeltes bosted. Mannskaper med forsørgertillegg har normalt nettopp stiftet familie og skal bygge opp et hjem uten andre midler enn dem de selv tjener. Forsørgertillegget dekker bare de nødvendige utgifter, slik at mannskapenes økonomiske situasjon ved dimisjon er dårlig. Får mannskapene i tillegg til dette kort tid etter dimisjon også ekstra skattekrav av forsørgertillegget virker dette urimelig. De

har nettopp utført en plikt som samfunnet pålegger dem med en derav følgende økonomisk vanskelig situasjon som samfunnet nå ytterligere forværrer, og i ulik grad for den enkelte avhengig av hans bosted.

Finans- og tolldepartementet har svart at forslaget om skattelettelse for militære mannskaper bør sees i sammenheng med de tilrådinger som blir gitt av «Skattekomiteén av 1966» (Sandberg-komiteén).

Sykesaker.

Det er behandlet 22 saker samt 1 fra 1965 og 6 fra 1966. Seks saker gjaldt klage over legekjenning. Samtlige saker var behandlet overensstemmende med gjeldende regler, og det var etter Ombudsmannens oppfatning intet å bemerke til de avgjørelser som var truffet.

I beretningen for i fjor ble det opplyst at Ombudsmannsnemnda hadde tatt opp spørsmålet om å etablere en refusjonsordning for vernepliktige familieforsørgeres utgifter til lege og medisiner for de pårørende ut over det som dekkes av trygdekassen. I familier med små barn vil legebesøk i hjemmet være særlig aktuelt. Om legeföreningens normal-satser følges vil hvert slikt besøk koste familien kr. 12 utover det trygdekassen dekker. Legenes honorar ligger vanligvis over normaltariffen, slik at familiens utlegg blir tilsvarende større. De medikamenter som foreskrives ved små barns sykdommer kan ofte være dyre og går vanligvis ikke inn under trygdens refusjonsordning. I familier med ett eller flere barn vil derfor utgiftene til lege og medisiner kunne bli betydelige i forhold til inntektene.

Nemnda var klar over at en særordning for vernepliktige og deres familier ikke kunne etableres gjennom trygdeloven, slik at en spesialordning måtte etableres innenfor Forsvaret. Forsvarets velferdstjeneste var ikke enig i Nemndas syn og hevdet at den adgang man i dag har til å søke slike utgifter dekket av den økonomiske sosialhjelpen var tilstrekkelig. Etter Nemndas oppfatning er imidlertid dette utgifter som automatisk bør dekkes på samme måte som den del av utgiftene som dekkes av trygdekassen. En søknad om refusjon skal vurderes i hvert enkelt tilfelle. Det vil ta tid, og praksis kan bli forskjellig. Det forutsetter også at mannskapene er kjent med mulighetene for å søke, noe som ikke synes å være tilfelle i dag.

Departementet fant ikke at det var grunnlag for å innføre en automatisk refusjonsordning, men forutsatte at spørsmålet ble holdt under observasjon. Departementet var enig i at informasjonen ikke var tilstrekkelig og

foreslo at det i brosjyren «Hva tilkommer vi av stønad under sykdom» ble tatt med en kortfattet orientering om alle sivile og militære trygde- og stønadsordninger ved sykdom m. m. blant dem mannskapene forsørger. Departementet forutsatte videre at Forsvarets sanitet og Forsvarets velferdstjeneste samarbeidet i det videre arbeid med bedret informasjon på dette felt.

Under tillitsmannskonferansen i Luftkommando Sør-Norge ble spørsmålet om en gruppeleivsforsikring for vernepliktige mannskaper reist. Bakgrunnen for dette var tillitsmenneskjennskap til at enkelte dødsfall blant menige soldater hadde ført til svært vanskelige økonomiske forhold for de etterlatte. En forsikring i tillegg til den engangserstatning og trygd som utbetales ville være en stor hjelp.

Ombudsmannen forela saken for Forsvarsdepartementet som kunne opplyse at spørsmålet om en bedre erstatnings-/stønadsordning til de pårørende ved dødsfall blant Forsvarets personell allerede var tatt opp med Sosialdepartementet og Finansdepartementet etter en uttalelse fra Stortingets justiskomite i forbindelse med behandlingen av en søknad om billighetserstatning.

Ombudsmannens skriv til Forsvarsdepartementet ble oversendt Sosialdepartementet.

Sykdom/skade som oppstår under militærtjenesten og som medfører dimisjon for kortere eller lengre tid skaper adskillige problemer både for den vernepliktige og hans pårørende.

Ombudsmannsnemnda omtalte disse vanskeligheter i sin innberetning for 1961. Forholdene er like vanskelige i dag. De økonomiske vanskeligheter og de vanskeligheter med hensyn til utdanning og arbeid som oppstår ved at man får en uforutsett forlengelse av militærtjenesten er det nå, etter Nemndas oppfatning, nødvendig å finne en løsning på.

Praksis i dag er at mannskaper som blir utsatt for skader eller sykdom som medfører noen tids sykemelding blir dimittert som midlertidig udyktige for et halvt eller helt år. I denne tiden mottar de ingen økonomisk stønad fra Forsvaret, men får syketrygd etter syketrygdlovens bestemmelser så lenge de er arbeidsuføre. Gifte mannskaper får familietillegg i 3 måneder, men må deretter greie seg med syketrygdens ytelser. Mannskapene og deres pårørende reagerer meget sterkt mot denne praksis, særlig gjelder dette de tilfelle hvor dimitteringen skyldes skade påført under tjenesten. Foreldre ser det ofte slik at de får en syk sønn hjem, det blir deres oppgave uten økonomisk støtte å få ham frisk igjen slik at han på ny kan innkalles til tjeneste. Dette

finner foreldrene urimelig. Etter at vedkommende vernepliktige er frisk igjen vil det gå kortere eller lengre tid innen han kan kalles inn til tjeneste. I denne ventetiden vil han vanligvis ikke kunne gjenoppta sin utdanning, han vil vanskelig kunne komme tilbake til sin arbeidsplass, han vil heller ikke så lett kunne skaffe seg annet arbeid. Han blir ofte gående uten inntekt inntil han på ny blir innkalt, og ventetiden vil være bortkastet tid. I tillegg til dette må han forsørges av familien. Når han så begynner sin militærtjeneste på ny, tas det intet hensyn til den tiden han har vært dimittert. Var han sykmeldt over et visst antall dager før han ble dimittert, må denne tiden også i sin helhet tas igjen. Nemnda kan forstå at dette virker urimelig. Spesielt gjelder dette når soldaten er påført en skade, f. eks. et benbrudd, som en følge av den pålagte militære tjeneste.

Det er etter Nemndas oppfatning nå nødvendig å vurdere om det er mulig å lette vanskelighetene for denne gruppe av mannskaper. Dette kan etter Nemndas oppfatning gjøres på forskjellige måter. Sykefraværet, også den tiden man er dimittert, kan helt eller delvis komme til avkorting i tjenestetiden. Det kan etableres en smidigere adgang til overføring til Heimevernet også for mannskaper som har mer enn 6 måneders resttjeneste. De strenge regler om dimisjon ved midlertidig udyktighetskjennelse kan mykes opp. Dette må i tilfelle følges opp med endringer i bestemmelsene om opptjening av forsømt tjeneste. Det kan gis bestemmelser som gir en viss økonomisk kompensasjon for det tap den enkelte påføres.

Forsvarets sanitet tok disse spørsmål opp i 1966 uten at dette har ført til endringer i gjeldende praksis. Ombudsmannsnemnda har derfor tatt saken opp med Forsvarsdepartementet.

Sosiale saker.

Det er behandlet 6 saker samt 1 fra 1966.

Tre saker gjelder skattespørsmål. Den generelle sak om vernepliktige mannskapers skattemessige forhold er behandlet foran under avsnittet «Økonomiske forhold». De to øvrige saker gjelder enkeltpersoner og er tatt opp med myndighetene. To saker gjelder klage fra mannskaper som ikke har fått sine sivile stillinger igjen etter endt militærtjeneste. En sak gjelder økonomisk støtte til videreutdanning for en vernepliktig som var dimittert og som mente han var påført skade under militærtjenesten. Hans søknad om økonomisk støtte var tidligere avslått. En fornyet behandling av saken viste imidlertid at han

hadde krav på trygd etter lov om yrkesskade-trygd.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet 4 saker samt 1 fra 1966. Ingen av sakene er av en slik art at det er grunn til nærmere omtale i beretningen.

Vervet personell.

Det er behandlet 5 saker samt 3 fra 1966. Tre saker gjaldt lønns- og arbeidsforhold, avgjørelsen ble opprettholdt i 2 saker, den siste er ikke avgjort ennå. I to saker var det søkt om å bli løst fra vervingskontrakten, den ene ble innvilget. En grenader søkte om å få fortsette i tjenesten til tross for at han hadde gjort seg skyldig i forskjellige refsbare forhold, men søknaden ble avslått. En vernepliktig klaget over at han ikke fikk anledning til å verve seg, hans søknad var avslått på grunn av hans kriminelle fortid. En sak gjaldt en klage over at grenaderene ikke fikk anledning til å gå sivilt kledd i spisesalen i fritiden. Søknaden var avslått på grunn av lokale forhold.

Ombudsmannen har ikke hatt noe å bemerke til de avgjørelser som er truffet i disse saker.

Befalssaker.

Det er i denne gruppe behandlet 36 saker samt 10 fra 1966, 2 fra 1965 og 1 fra 1963.

Fjorten saker gjelder økonomiske spørsmål, 4 sykesaker og 4 boligsaker. De øvrige saker gjelder forskjellige tjenesteforhold.

I beretningen for 1966 redegjorde Nemnda for de vanskeligheter befalet hadde i forbindelse med fremleie av Husbankfinansierte leiligheter i den tiden de var beordret til tjeneste i et annet tjenestedistrikt. Som nevnt i fjorårets beretning har Husbanken lempet noe på bestemmelsene om tidsbegrensning for slik fremleie. For leiligheter i borettslag er man imidlertid fortsatt avhengig av samtykke fra borettslagets styre. Dette har ført til at en av de offiserer som i fjor tok saken opp med Ombudsmannen har måttet selge sin leilighet. Utenom sin nåværende tjenesteleilighet har han intet sted å bo, og han har måttet si nei til stabstjeneste i Oslo, tjeneste som formodentlig er av betydning for hans karriere. I tilfelle han skulle greie å skaffe seg leilighet i Oslo i dag vil dette føre til en stor økonomisk belastning for ham, idet han ikke vil få en tilsvarende leilighet igjen for det beløp han måtte selge sin første leilighet for. Resultatet i denne sak er etter Nemndas oppfatning åpenbart urimelig.

Sjefen for Sjøforsvaret har anmodet om at det på departementalt plan må bli tatt et nytt initiativ for å utvirke at tidsbegrensningen

for fremleie av husbankfinansierte boliger for befal undergitt det utvidede beordrings-system må bli opphevet, og at reglene som gir borettslagets styre adgang til å øve innflytelse på fremleieforholdets varighet blir bragt til opphør for beordringsbefalets vedkommende. Sjefen for Hæren har fremmet forslag om det samme.

Ombudsmannen har bragt i erfaring at Forsvarsdepartementet har tatt saken opp med Kommunaldepartementet. Det er etter Nemndas oppfatning påkrevet snarest å få gjennomført en ordning på dette felt som tar tilbørlig hensyn til befalets spesielle tjenesteforhold.

Ombudsmannen har hatt til behandling spørsmålet om HV-befalets syketrygdforhold. Til tross for at dette befal lønnes som korporaler og menige under pliktig tjeneste nyter det ikke godt av den ordning med fritak for å betale premie til syketrygden som ellers er etablert for korporaler og menige. Dette befal får dermed en ekstra økonomisk belastning som virker urimelig. Forsvarsdepartementet har nå foreslått en foreløpig ordning som skal gjelde fra 1968 i påvente av at Sosialdepartementet får ordnet dette forhold i sammenheng med forestående endringer i vår trygdlovgivning. Ombudsmannen finner derfor ikke grunn til å gi noen detaljert orientering i denne saken.

Spørsmålet om utskrevne sersjanters grad og tjenesteforhold etter endt sersjanskurs er tatt opp av tillitsmennene ved en av Hærens skole- og øvingsavdelinger og ved en av Luftforsvarets skoler.

For Hærens vedkommende er praksis i dag at sersjantkurselevne gjennomgår 3 måneders rekruttskole. De neste 6 måneder går elevene egne kurs ved øvingsavdeling, befalsskole eller våpenskole. I de siste 3 måneder gjør de sin tjeneste ved avdeling hvor de skal dekke en sersjants arbeidsområde som lag- eller gruppefører, hjelpeinstruktører m. v. I de første 3 måneder er de utskrevne menige, i de neste 6 måneder midlertidig utskrevne korporaler, i de siste 3 måneder utskrevne korporaler. Etter fullført førstegangstjeneste beskikkes de som er skikket til utskrevne sersjant. Denne kategori personell pålegges ikke plikttjeneste, men får sin utdanning og tjeneste under den ordinære førstegangstjeneste. Det er forutsetningen at dette personell under sin tjenestgjøring ved avdeling får tjenestgjøre under slike forhold at de følger seg som befal og lærer å opptre som sådanne. Så langt det er mulig skal de gis spisesal og forlegning adskilt fra mannskapene. Permisjonsbestemmelsene kan praktiseres noe lempeligere for disse korporaler.

Dette er ment som en kompensasjon for merarbeid i forbindelse med instruksjon osv.

I Luftforsvaret er tjenestemønstret 2½ måneders rekruttskole, 3½ måneders kurs og 6 måneders tjeneste i befalsstilling ved oppsatt avdeling, men med grad og lønn som korporal. For personell med 15 måneders tjeneste blir de siste 3 måneder avtjent med sersjants grad og halv sersjants lønn. I begge tilfelle blir personellet etter endt førstegangstjeneste beskikket til utskrevne sersjanter.

Tillitsmennene fra Hæren som reiste saken pekte på at de burde ha status som sersjant for å kunne utføre tjenesten effektivt. I dag ble de ved enkelte avdelinger betraktet og behandlet som sersjanter, mens de ved andre avdelinger ble behandlet som ordinære menige og korporaler. De fant dette uheldig. Dette er spørsmål som avdelingsjefene også til en viss grad er opptatt av. Flere avdelingssjefer har hevdet at de ville kunne få større nytte av dette personell om de hadde hatt sersjants status. De har riktignok noe enklere utdannelse enn vanlige befalsskoleelever, men har som regel en spesialutdannelse som gjør at de på dette felt står fullt på høyde med befalsskoleutdannet personell og hvor de gjør en utmerket jobb.

Tillitsmennene fra Luftforsvaret hevdet at ikke noen av denne personellgruppe gjorde tjeneste som hjelpeinstruktører. Alle ble brukt som selvstendige instruktører på lags- og troppsnivå og dekket stillinger som var tillagt fra sersjants til løytnants grad, og de ble pålagt ansvar både for personell og materiell. Som en følge av dette mente tillitsmennene at de burde få sersjants status og ½ sersjants lønn etter 9 måneders tjeneste.

Hverken Hærens overkommando eller Luftforsvarets overkommando fant grunn til å endre bestemmelsene om status. HOK pekte på at dette var personell som var under utdanning under hele førstegangstjenesten. Overkommandoen arbeidet imidlertid med spørsmålet om bedre tjenesteforhold for dette personell uten at det foreløpig var mulig å si noe om resultatet av dette arbeid.

Luftforsvaret så også på hele tjenestetiden som en utdanningsperiode. Man hadde funnet det forsvarlig å gi personellet befalsstatus etter 12 måneder, slik at 15 måneders mannskaper ble sersjantaspiranter de siste 3 måneder. Overkommandoen fant imidlertid ikke at dette forhold var et relevant argument for at 12 måneders kategorien skulle bli sersjantaspiranter etter 9 måneder. Overkommandoen uttalte at dette personell utførte et verdifullt arbeid. For å underbygge deres autoritet og i noen grad bedre deres tjenesteforhold, var det innført egne distinksjoner og

gitt nye retningslinjer om forlegning og spiserom.

En kapteinløytnant anmodet om Ombudsmannens bistand i forbindelse med at hans søknad om kompensasjonstilling for føring av to husholdninger var avslått av Forsvarsdepartementet i samråd med Lønns- og prisdepartementet.

Kapteinløytnanten, som var fastlønnet offiser, hadde giftet seg i 1966. Han tjenestgjorde på det tidspunkt i Nord-Norge. Da det ikke var mulig å skaffe bolig i det området hvor han tjenestgjorde, måtte han la sin kone bo i Bergen mens han selv var innkvartert i en befalsforlegning.

Ombudsmannen tok saken opp med Lønns- og prisdepartementet og pekte på at bestemmelsene om kompensasjonstillegg for føring av to husholdninger som var felles for alle statsansatte, kunne virke uheldig for Forsvarets personell som står i en særstilling når det gjelder beordringer til annet tjenestested. Det kunne etter Ombudsmannens oppfatning være grunn til å vurdere om man ikke i noen grad burde søke å avdempe de uheldige økonomiske konsekvenser av slike tvungne beordringer når de har sin bakgrunn i boligmangelen for militært personell. Dette burde i tilfelle gjøres ved en noe lempeligere praktisering av bestemmelsene om kompensasjonstillegg for føring av to husholdninger.

Lønns- og prisdepartementet opplyste at vilkåret for å tilstå kompensasjonstillegg er at føring av to husholdninger skyldes frivillig skifte av arbeidssted. I dette tilfelle var det inngåelse av ekteskap som var årsak til føring av to husholdninger. Departementet har her lagt vekt på Bistillingsutvalgets innstilling hvor utvalget har uttalt at hovedsynspunktet må være at det på forhånd er etablert et familieliv. Den velvillige praksis som inntil da hadde vært fulgt, nemlig å tilstå kompensasjonstillegg til tjenestemenn som giftet seg og fortsatt hadde samme tjenestested, burde etter Bistillingsutvalgets mening opphøre, idet kompensasjonstillegget i slike tilfelle fikk karakter av «giftetillegg». Dette syn er senere lagt til grunn for Lønns- og prisdepartementets praksis. Departementet fant ikke grunn til å ta gjeldende regler og praksis opp til revisjon.

Når Ombudsmannen foreslo en lempeligere praktisering av reglene, skyldtes det bl. a. at bestemmelsen om kompensasjonstillegg for føring av to husholdninger ikke bare kommer til anvendelse ved frivillig skifte av tjenestested. For tjenestemenn i Forsvaret kommer bestemmelsen også til anvendelse ved tvungne beordringer utover ett år.

Sivilt personell i Forsvaret.

Det er behandlet 15 saker samt 4 fra 1966 og 1 fra 1965. Atte saker gjelder økonomiske forhold, 7 saker gjelder ansettelse/oppsigelse,

3 saker gjelder tjenesteforhold og 1 sak boligforhold.

Ingen av sakene er av en slik art at det er grunn til nærmere omtale i beretningen.

Ombudsmannsnemndas befaringer.

Ombudsmannsnemnda har i 1967 besøkt 34 avdelinger i løpet av 20 reisedager etter følgende program:

10.—18. april:

Tromsø sjøforsvarsavsnitt, Skattøra.
Grøtsund fort.
Sydspissen permisjonssenter.
Brigaden i Nord-Norge/Heggelia garnison.
Bardufoss flystasjon.
Brigaden i Nord-Norge/Skjold garnison.
Luftforsvarets stasjon Sørreisa.
Brigaden i Nord-Norge/Setermoen garnison.
Ramsund orlogsstasjon.
Nes fort, Lødingen.
Infanteribataljon nr. 3/Brigaden i Nord-Norge, Asegarden.
Harstad sjøforsvarsavsnitt, Trondenes.
Befalsskolen for Infanteriet i Nord-Norge, Harstad.
Bodø flystasjon.
Bodin leir.
Luftforsvarets stasjon Reitan.

13.—16. juni:

Oscarsborg festning.
Kasernen/Sjøforsvarskommando Østlandet.
Vealøs forlegning.
Sjømilitære korps.
Gruppe Bolærne.
Luftforsvarets stasjon Måkerøy.
Luftforsvarets befals- og administrasjonsskole, Stavern.

3.—6. oktober:

Luftforsvarets stasjon Kongsvinger.
Feltartilleriets skole- og øvingsavdeling, Haslemoen.
Skyte- og vinterskolen for Infanteriet, Terningmoen.
Feltartilleriregiment nr. 2, Smestadmoen.
Hærens sambands skole- og øvingsavdeling, Jørstadmoen.
Arsenalet på Ringebu.
Heimevernsskolen/Dombås.
Hjerkinn skytefelt.

5.—6. desember:

H. M. Kongens garde, Husebyleiren.
Kavaleriets skole- og øvingsavdeling, Trandum.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 1, Sessvollmoen.

Under befaringene har Ombudsmannsnemnda hatt samtaler med følgende høyere militære sjefer:

Sjefen for Distriktskommando Nord-Norge, generalmajor Strande.
Sjefen for Sjøforsvarskommando Nord-Norge, kontreadmiral Tamber.
Sjefen for Luftkommando Nord-Norge, generalmajor Thommessen.
Sjefen for Sjøforsvarskommando Østlandet, kontreadmiral Braadland.
Stabssjefen hos Øverstkommanderende i Nord-Norge, oberst Bratland.
Sjefen for Troms landforsvar, oberst Sølvberg.
Sjefen for Hærens våpentekniske korps skole- og øvingsavdeling, oberst Dale.
Sjefen for Kavaleriets skole- og øvingsavdeling, oberst Frøystad.
Sjefen for Harstad sjøforsvarsavsnitt, kommandør Gulbrandsen.
Sjefen for Sjømilitære korps, kommandør Frodesen.
Sjefen for Bodø flystasjon, oberst Stenwig.
Sjefen for Luftforsvarets stasjon Måkerøy, oberst Tjensvold.

Tromsø sjøforsvarsavsnitt.

Avdelingen skal i nærmeste fremtid flytte. Bygningene var derfor ikke vedlikeholdt i noe særlig omfang de siste årene.

Mannskapene var godt fornøyd med tjenesteforholdene, og tillitsmennene hadde ingen problemer som de fant grunn til å ta opp med Ombudsmannsnemnda.

Grøtsund fort.

Alle bygninger, bortsett fra kjøkken, spisesal og vaktlokale, er nyoppført. Avdelingen mangler foreløpig kantine. Nytt enhetsbygg vil imidlertid bli ferdig i 1968. Her blir det bl. a. plass til kjøkken, spisesal og kantine.

Mannskapene var misfornøyd med bussforbindelsen til Tromsø. Saken var tatt opp med busselskapet uten at noen forbedringer var oppnådd. Avdelingen disponerer ikke kjøretøy som kan brukes til permisjonskjøring.

Nemnda så på mannskapenes spisesal, kjøkken og forlegninger hvor forholdene var tilfredsstillende.

Sydspissen permisjonssenter.

Permisjonssentret eies av Brigaden i Nord-Norge, men er åpent for mannskaper fra alle forsvarsgrener. Det er plass til 100 soldater og 18 befal. Soldatene betaler kr. 2 og befalet kr. 10 pr. overnatting. Alle utgifter til nyanskaffelser og vedlikehold dekkes av Brigaden. Fire soldater er avgitt til vakttjeneste og vedlikeholdsarbeider. I helgene er 6 MP-manskaper stasjonert ved sentret, 2 for kontroll i leiren og 4 for patruljetjeneste i byen.

Alle rom var nyoppusset, nytt belegg var lagt på gulvene. Møblene i oppholdsrommet var i meget dårlig forfatning. Det var foreløpig ikke mulig å få midler til nye møbler.

Heggelia garnison/Brigaden i Nord-Norge.

Nemnda innledet besøket med en samtale med samtlige kompanisjefer i garnisonen.

Kompanisjefene uttalte at det tjenestemønstret man nå bruker ikke skapte så store problemer som man på forhånd hadde regnet med. Man trodde problemene skulle bli størst for de gifte mannskapene, men dette synes ikke å være tilfelle. Vanskelighetene er størst for de mannskaper som er umodne og sterkt knyttet til hjemmet. Dette kommer sterkest til syne blant de arbeidsdyktige mannskaper. De gifte har selvsagt også sine problemer, f. eks. når hustruen eller barna blir syke. Det var kompanisjefenes oppfatning at det ikke i så mange tilfelle var nødvendig med overføring til tjeneste nærmere hjemmet. De fleste av de problemer som oppsto kunne løse med velferdspermisjoner og kortvarige utsettelse med tjenesten, slik at soldatene kunne komme hjem en tid. Med en lempelig praktisering av permisjonsbestemmelsene og en økt mulighet for økonomisk støtte til nødvendige reiser hjem mente kompanisjefene at man kunne løse de aller fleste av de vanskeligheter som oppsto ved at mannskapene måtte tjenestgjøre så langt fra hjemmet.

Kompanisjefene var ikke enige i den kritikk man av og til kunne se uttrykt i pressen fra idrettsorganisasjonene over at fremtredende idrettsmenn måtte tjenestgjøre i Nord-Norge. De mente det var viktig for idrettsinteressen ved avdelingene at fremtredende idrettsmenn gjorde sin tjeneste der. I de tilfelle hvor det var aktuelt med deltakelse i olympiske leker, verdensmesterskap og andre store stevner, måtte man kunne finne frem til en praktisk ordning som var tilfredsstillende.

Det var kompanisjefenes oppfatning at mannskapene stort sett var positivt innstil-

let til tjenesten. Dette var imidlertid i høy grad avhengig av hvordan man kunne drive tjenesten fra starten av. Den omfattende vedlikeholdstjeneste på personlig utstyr og avdelingsutstyr ble av mannskapene lett oppfattet som lite effektiv tjeneste. Det syntes å være nødvendig med en sterkere motivering for denne del av tjenesten.

Brigadens velferdsoffiser pekte på at permisjonsbestemmelsene, særlig bestemmelsene om velferdspermisjon, ble noe forskjellig praktisert ved de forskjellige avdelinger. Mannskapene hadde så god kontakt med hverandre at dette ble kjent og skapte en del misnøye. Kompanisjefene uttalte at de fulgte bestemmelsene så godt som mulig. Det ville imidlertid alltid oppstå tilfelle hvor man måtte utøve et skjønn. Det var viktig at man hadde denne adgang til vurdering i det enkelte tilfelle selv om dette kunne føre til en noe ulik praksis.

Kompanisjefene var godt fornøyd med tillitsmannsordningen som virket tilfredsstillende. Møtehyppigheten i kompaniene kunne bli noe ujevn. På den annen side ble mange spørsmål løst utenom møtene ved direkte kontakt med tillitsmennene.

Under samtalen med tillitsmennene i det sentrale tillitsmannsutvalg i Heggelia ble spørsmålet om adgang til å sivilt kledd på permisjon diskutert inngående. Etter tillitsmennenes oppfatning ville det være av stor betydning for trivselen om man fikk en noe lettere adgang til å gå sivilt kledd.

Nemnda på sin side ga uttrykk for at dette var et spørsmål som hadde mange sider og at man nå fikk vente å se hvilke erfaringer man høstet ved den prøveordning som var etablert.

Tillitsmennene tok opp spørsmålet om beskatning av familietillegget. De hevdet at det ble en hård belastning når man etter militærtjenesten skulle betale skatt både av den ordinære inntekt og av det familietillegg man hadde fått under militærtjenesten.

Det ble reist flere permisjonsspørsmål. Det ble blant annet pekt på at en langpermisjon eller en noe utvidet week-end slik at man kunne komme hjem en gang i løpet av den siste 6 måneders perioden ville være av stor betydning for trivselen.

Tillitsmennene mente at den nåværende ordning for salg av øl virket diskriminerende og bar et unødig preg av barnepikementalitet. Ordningen var heller ikke effektiv. De som ville kunne greie å skaffe seg mer enn 2 flasker ad gangen. Tillitsmennene var i tvil om det var hjemmel for den ordningen som var etablert. Systemet med bare å selge to flasker til hver mann syntes også å ha spredt

seg til bevertningsstedene, noe tillitsmennene mente ikke kunne være riktig. Ombudsmanen gjorde oppmerksom på at det var hjemmel for den innskrenking i ølsalget som de militære myndigheter sammen med kjøpmennene hadde etablert.

Etter tillitsmennenes oppfatning var mannskapene godt fornøyd med tillitsmannsordningen, og det ble gitt ganske bra orientering om ordningen til mannskapene. Tillitsmennene var imidlertid misfornøyd med den forsvarsmotivering som ble gitt f.eks. utenriksorientering, behov for og hensikten med Forsvaret. Samfunnsorienteringen kom etter tillitsmennenes oppfatning for sent i tjenesten. Man fikk for liten orientering om tjenesten og om forholdene som man normalt hadde vanskelig for å forstå betydningen av. Dette førte til at noen syntes tiden ikke ble effektivt nok utnyttet, og man kunne få det inntrykk at mannskapene skulle holdes beskjeftiget selv om det, ut fra deres forutsetninger, ikke alltid syntes å være noen fornuftig mening med alt det man ble satt til.

Bardufoss flystasjon.

Forlegningsforholdene syntes ikke å være helt tilfredsstillende. Mannskapsstyrken er økt betraktelig uten at dette har ført til nødvendig utbygging av forlegningskapasiteten. Det er derfor dårlig med oppholdsrom, kantine, forsamlingshall og undervisningsrom. Dette gikk særlig ut over kantine- og velferdstjenesten og den beskjeftigelse i fritiden som har så stor betydning for trivselen.

Stasjonen har ny gymnastikksal med garderobe og bad. Selve salen er fin med bra utstyr, badet er meget pent med respatex-plater på veggene, badstuen er førsteklasses. I det hele er dette et bygg av meget høy standard.

Under samtalen med tillitsmennene ble spørsmålet om kostholdet, kantinetjenesten og velferdstjenesten diskutert.

Skjold garnison/Brigaden i Nord-Norge.

Forlegningsforholdene i garnisonen er bra med pene forlegningsrom, hyggelige oppholdsrom og meget tilfredsstillende velferdslokaler. Det finnes også gode muligheter for fritidsbeskjeftigelse. På disse områder ble det derfor ikke reist spørsmål fra tillitsmennenes side. Tillitsmennene var derimot interessert i en orientering om bestemmelsene om utsettelse med tjeneste på grunn av studier, beskatning av familietillegget og mulighetene for å kunne gå sivilt kledd på permisjon. Kostholdet ble også gjenstand for en inngående diskusjon, det samme var tilfelle med tannlegetjenesten hvor mannskapene ikke

syntes å være klar over hva de hadde krav på av behandling.

Innstillingen til militærtjenesten var etter tillitsmennenes oppfatning noe forskjellig og til en viss grad avhengig av tjenestens art. Hadde mannskapene en interessant tjeneste og en viss følelse av ansvar var også innstillingen til tjenesten positiv.

Luftforsvarets stasjon Sørreisa.

Forlegninger, oppholdsrom, spisesal etc. er meget tilfredsstillende. Det er imidlertid for liten plass, idet leiren ikke er bygget for den mannskapsstyrke som i dag er forlagt der. Dette skaper visse problemer, men Nemnda fikk et absolutt inntrykk av at mannskapene var positivt innstilt til tjenesten og likte seg godt ved stasjonen.

Setermoen garnison/Brigaden i Nord-Norge.

Under besøket ved garnisonen ble det først og fremst lagt vekt på samtaler med avdelingssjefer og tillitsmenn. Under samtalen med avdelingssjefene ble det opplyst at man hadde visse vanskeligheter når det gjaldt uniformer og utstyr til mannskapene. Kostholdet var godt, men spisesalen i Artillerileiren var for liten. Dette førte til matkøer og adskillig irritasjon i den forbindelse. Befalsstiasjonen var vanskelig. Sett fra avdelingenes side ville det vært en fordel om korporalene utdannet på sersjantkurser under førstegangstjenesten kunne gis sersjants status under den siste del av tjenesten.

Under samtalen med tillitsmennene ble mange spørsmål diskutert, bl. a. moderasjonsordningen på jernbanen, personellsituasjonen på velferdssektoren, tildeling av permisjoner, personlig utstyr og bytteordning for skitten tøy.

Det var tillitsmennenes oppfatning at tillitsmannsordningen virket tilfredsstillende. Det kunne være visse vanskeligheter med kontakten mellom tillitsmennene og de mannska-per de representerte. Det ville bety mye for virksomheten om man av og til kunne disponere noen minutter av tjenestetiden til samtaler mellom tillitsmennene og mannskapene.

Ramsund orlogsstasjon.

Forlegningsforholdene ved stasjonen er gode. På grunn av stasjonens beliggenhet er det små muligheter for adspredelser utenfor leiren. Det ble derfor lagt stor vekt på velferdsarbeidet. For de mannskaper som er interessert i fiske og friluftsliv ligger forholdene meget godt til rette, idet velferdstjenesten hadde båter, telt, kokeapparater og fiskeutstyr til utlån. Kostholdet var tilfreds-

stillende. Det var tillitsmennenes oppfatning at mannskapene likte seg godt ved stasjonen og det var få som søkte seg bort. Stasjons sjefen opplyste at det var langt mindre vanskeligheter med mannskapene i dag enn det hadde vært tidligere. Stasjonen la vekt på at mannskapene kom ut av leiren under sine permisjoner. Det ble stadig leiet busser til permisjonsturer i week-end, til velferdsturer, danse-tilstelninger i distriktet etc. Tillitsmennene nevnte i den forbindelse at denne virksomhet kunne utvides betraktelig om avdelingen hadde hatt sin egen buss, idet man da kunne stå friere og ganske sikkert også ville kunne foreta transportene billigere.

Stasjonen hadde under opparbeidelse en idrettsbane. I forbindelse med bygging av ny skole skulle det bygges gymnastikksal med svømmebasseng som stasjonen ville få leie.

Nes fort, Lødingen.

Forlegningsforholdene er ganske bra, man må imidlertid fortsatt bruke tyskbygde brakker. Standarden i disse brakker er ikke så høy som vanlig, spesielt gjelder dette vaske-rom og sanitæranlegg.

Ved fortet tjenestgjør mannskaper både fra Marinen og Kystartilleriet. Dette kunne av og til føre til mindre problemer idet tjenesten, disiplinen og «stylen» er noe forskjellig. Som ved andre Kystartilleriavdelinger skapte manglen på troppsbefal visse vanskeligheter. Tillitsmennene tok opp med Nemnda en del lokale spørsmål samt spørsmål om beregning av langpermisjonsdager og adgangen til å gå sivilt kledd på permisjon.

Infanteribataljon nr. 3/Brigaden i Nord-Norge, Asegarden.

Det er gjennomført en ganske omfattende utbygging ved denne avdeling. Byggeprogrammet omfatter også ombygging av de tidligere forlegningsbrakker. Den forholdsvis nybygde spisesalen har fått et tilbygg. Fremdeles er imidlertid kapasiteten for liten, slik at det blir mye køståing for å få avviklet måltidene. Denne situasjon vil bli vesentlig forværret når samtlige avdelinger som skal forlegges i leiren er på plass. Mannskapene var for øvrig meget godt fornøyd med kostholdet.

Kantinevirksomheten har hittil vært hemmet av plassmangel. Når det nye velferdsbygget like utenfor leiren tas i bruk i nærreste fremtid, vil imidlertid avdelingen få en tilfredsstillende kantine. Gymnastikksal og bad er meget bra, det samme gjelder det nye undervisningsbygget. Her har man slått to undervisningsrom sammen til en sal som gir plass til et kompani. Det er stort behov for

en slik sal, som imidlertid ikke var med på planene.

Nemnda hadde et møte med bataljonssjefen, kompanisjefer, velferdsoffiseren og tillitsmennene i det sentrale tillitsmannsutvalg hvor en rekke spørsmål ble diskutert.

Tillitsmennene var meget opptatt av spørsmålet om adgang til å gå sivilt kledd under permisjon.

Mannskapenes innstilling til tjenesten og behovet for motivering og informasjon om tjenesten ble diskutert. Det ble blant annet nevnt at et spørreskjema utfyllt av mannskapene ved tjenestens slutt kunne gi avdelingen opplysninger om forhold som det kunne være grunn til å bedre til glede for fremtidige mannskaper.

En av kompanisjefene pekte på behovet for klarere bestemmelser i forbindelse med dimitering før tiden på grunn av skolegang. Slike saker skapte mange vanskeligheter både for den enkelte soldat og for avdelingen. Det var ofte vanskelig for avdelingen å dimittere mannskapene før tiden, spesielt om de hadde spesialutdannelse. Det ble nevnt at det måtte være mulig å få en smidigere gjennomføring av kontingentskiftene, slik at f. eks. spesialister ble overført noe tidligere til Brigaden.

Det ble pekt på de vanskeligheter det skapte at mannskapene i et ordinært infanterikompani hadde forskjellige legekjenninger. Etter bestemmelsene skal tjenestens hardhet bestemmes av dyktighetskjenningene. Dette er imidlertid ikke lett å gjennomføre i praksis. I spredt orden f. eks. kan man ikke legge opp tjenesten forskjellig for de forskjellige dyktighetsklasser. Tjenesten blir derfor for hard for mannskaper som er kjent stridende C, med det resultat at disse må skrives ned til arbeidsdyktige med de problemer dette medfører.

Vanskelighetene i forbindelse med mangelen på uniformer og personlig utstyr ble også drøftet.

Harstad sjøforsvarsavsnitt, Trondenes.

Under samtalen Nemnda hadde med avsnittssjef, fortsjefer, velferdsoffiserer og tillitsmenn ble særlig spørsmålet om permisjonsmuligheter i Harstad for fortsmannskapene diskutert. Man praktiserte den ordning at mannskapene på fortene annen hver helg fikk lang week-endpermisjon. Det var bare få av mannskapene som var fra distriktet og kunne komme hjem ved en slik permisjon. For de aller fleste er Harstad det eneste permisjonsstedet. Et opphold i Harstad blir relativt kostbart for mannskapene, idet muligheten for militær innkvartering og bespisning er meget begrenset. Det ble imidlertid arbei-

det med å få i stand en rimelig innkvartering på et av byens hoteller. Man skulle undersøke mulighetene for å innkvartere flere permittenter på Trondenes. Enkelte andre muligheter for billig innkvartering ble nevnt og skulle undersøkes, idet man var oppmerksom på at disse permisjoner hadde stor betydning for personellet trivsel.

Mulighetene for fysisk trening ble diskutert, og det ble redegjort for de foreliggende planer om bygging av idrettsplasser på fortene. Spørsmålet om skikket treningsutstyr ble også tatt opp av tillitsmennene.

Tillitsmennene var også opptatt av spørsmålet om en utvidet adgang til å gå sivilt kledd på permisjon.

Befalsskolen for Infanteriet i Nord-Norge, Harstad.

Under samtalen med skolesjefen ble det bl. a. opplyst at antallet søknader til forskskolen og befalsskolen sank. Skolesjefen var i tvil om den praksis med hensyn til kunnngjøring av opptak som nå ble fulgt var heldig. Kunnngjøring i de store avisene i Oslo og andre større byer hadde etter hans oppfatning liten betydning for denne skolen. Den ungdommen man ville ha tak i ville man først og fremst rekke gjennom kunnngjøring i landsdelens lokalaviser. Skolesjefen var i tvil om ungdommen i landsdelen hadde tilstrekkelig kjennskap til skolen.

Under samtalen med tillitsmennene ble særlig spørsmålet om sersjanters tjenesteforhold, forholdet til de menige mannskaper og de problemer som reiste seg i den forbindelse diskutert.

De to tyskbygde brakker som brukes til forlegning for befalsskolens elever dekker ikke de krav man i dag stiller til en slik forlegning. Det vil formentlig ta lang tid før planen om bygging av nytt skoleetablisement kan gjennomføres. I mellomtiden vil forlegningsforholdene skape visse vanskeligheter, bl. a. fordi elevene er avhengig av mye lekselesing utenom ordinær skoletid.

Bodø flystasjon.

Stasjonssjefen, støttet av tillitsmennene, pekte på at stasjonen manglet et tilfredsstillende bad. Det er innredet provisoriske dusjer i kjelleren i mannskapsforlegningen. Disse dusjer dekker på langt nær behovet, og de hygieniske forhold er ikke tilfredsstillende. Dette får følger for den personlige hygiene. Behovet for gymnastikksal er også stort. I store deler av året er det vanskelig å drive fysisk trening ute. Gymnastikksalen i Bodin leir dekker ikke mer enn behovet for denne leir. Den ligger dessuten 4½ km fra stasjon

nen, slik at det er nødvendig med organiserte transporter. Behovet for velferdslokaler og forsamlingsal er også stort. Selv om stasjonen ligger nær Bodø var det etter stasjonssjefens oppfatning av stor betydning å ha en god velferdstjeneste. Stasjonen ville gjerne by sine mannskaper en interessant og meningsfylt fritid på stasjonen, men det var ikke mulig med de lokaliteter man disponerte i dag.

Under samtalen med tillitsmennene ble spørsmålet om adgang til å gå sivilt kledd på permisjon, utvidet kveldspermisjon, klarere regler for velferdspermisjon, utdeling av en pen permisjonsskjorte og kantineens åpningstider drøftet.

Bodin leir.

På grunn av avgivelse av befalsmessene måtte man bruke en av mannskapskasernene som befalsforlegning. Dette var ingen tilfredsstillende ordning for befalet. Det førte også til at man måtte bruke kondemnerte tyskbygde brakker til forlegning for mannskapene.

Avdelingen hadde ikke egen velferdsoffiser. Det var mange sosiale saker og andre av velferdstjenestens arbeidsoppgaver man ikke kunne ta seg skikkelig av fordi man manglet arbeidshjelp på denne sektor.

Tillitsmennene ga uttrykk for at det var visse mangler på utstyrssektoren, bl. a. en pen permisjonsskjorte og treningstøy. Tillitsmennene var ellers godt fornøyd med tjenesten og mente at tillitsmannsordningen virket tilfredsstillende. De mente det ville være en fordel om det kunne avsettes tid i tjenestetiden hvor tillitsmennene kunne holde møter med de mannskaper de representerte. Det var også tillitsmennenes oppfatning at det lavere befalet kjente for lite til tillitsmannsordningen.

Luftforsvarets stasjon Reitan.

Denne stasjon har mannskaper fra alle tre forsvarsgrener. Mannskapene var godt fornøyd med tjenesteforholdene. Forlegningsforholdene er for så vidt tilfredsstillende, men det er noe trangt om plassen og det er sparsomt med lokaler til fritidssysler.

Tillitsmennene mente at de generelle permisjonsbestemmelser ikke passet ved en stasjon med den tjenesteordning man her hadde. Slik bestemmelsene ble praktisert førte det til en del urimeligheter.

Oscarsborg festning.

Forlegningsforholdene for skoleelever og mannskaper for øvrig er bra. Mannskapsrom, oppholdsrom, kantine, kjøkken, spise-

sal, gymnastikksal og delvis undervisningsrom er innredet i festningens gamle bygninger og anlegg. Dette skaper egenartede, men samtidig meget tilfredsstillende forhold for personalet.

Nemnda ble under besøket gitt en meget utførlig orientering om befalssituasjonen og utdannelsen i Kystartilleriet. Det synes nå i løpet av relativt kort tid å være mulig å rette på den meget vanskelige befalssituasjon man har hatt i Kystartilleriet.

Under samtalen med tillitsmennene ble spesielt permisjonsordningen i Sjøforsvaret drøftet. Det var tillitsmennenes oppfatning at permisjonsbestemmelsene ble praktisert nokså forskjellig fra avdeling til avdeling, særlig gjaldt dette muligheter for permisjon til neste dag.

Nemnda besøkte også Hundeskolen på Seiersten. De mannskaper som gjorde tjeneste her var godt fornøyd med tjenesten. I et nyt tilbygg til den gamle bebyggelsen er det innredet bl. a. oppholdsrom, kantine og hundematkjøkken med kjølerom og bra utstyr for øvrig. Til tross for nybygget disponerer skolen for liten plass, slik at ytterligere nybygging er ønskelig for å kunne avvikle tjenesten effektivt.

Sjøforsvarskommando Østlandet, Horten.

Under samtalen med det sentrale tillitsmannsutvalg med representanter fra Kasernen, Vealøs og Sjømilitære korps ble spørsmålet om en oppdeling av familietillegget i et botillegg og et ordinært tillegg diskutert. Med de store variasjoner i husleiene mente tillitsmennene at den nåværende ordning var urettferdig. Ombudsmannen orienterte i den forbindelse om Velferdsutvalgets innstilling og det standpunkt departementet hadde tatt til dette spørsmål. Permisjonsbestemmelsene i Sjøforsvaret ble også diskutert.

Under besøket ved Sjømilitære korps ble Nemnda gitt en meget inngående orientering om korpsets virksomhet.

Forlegningsforholdene er tilfredsstillende både i Kasernen, på Vealøs og ved Sjømilitære korps. Ved Sjømilitære korps er forlegningskapasiteten noe for liten etter den virksomhet som drives i dag. Det var derfor korpsets håp at de foreliggende byggeplaner skulle kunne gjennomføres snarest mulig.

Bolærne.

Transporten til og fra Bolærne skaper vanskeligheter på grunn av mangelen på skikkede båter. Det er også mangel på båtfolk. Manglende midler til overtidsbetaling gjør det også vanskelig å opprettholde båtforbindelse med Tønsberg til tider som ville

passe bedre for permisjonstransportene. De forannevnte forhold gjør det også vanskelig å opprettholde båtforbindelse med Oslofjordens østside i den utstrekning det kunne være ønskelig.

Det nye velferdsbygget vil få stor betydning for velferdstjenesten. Forlegningsforholdene er stort sett tilfredsstillende. Under samtalen med tillitsmennene ble det tatt opp enkelte lokale spørsmål.

Luftforsvarets stasjon Måkerøy.

I forlegningene og i anlegget hvor den daglige tjeneste avvikles, er forholdene tilfredsstillende for mannskapene. Mannskapene har mye stillesittende arbeid. Det er derfor et stort behov for gymnastikksal. Det er nå visse muligheter for en provisorisk ordning i forbindelse med en bygning som tilhører Sjøforsvaret. Det må imidlertid skaffes penger til dette prosjekt.

Luftforsvarets befals- og administrasjonsskole, Stavern.

Forlegningsforholdene er ikke helt tilfredsstillende, idet skolen må bruke enkelte tyskbygde brakker som nå er i en ganske dårlig forfatning. Skal skolen fortsatt være i Stavern synes det å være behov for en ny mannskapsforlegning.

Under samtalen med tillitsmannsutvalget ble spørsmålet om status og tjenesteforhold for UB-elevene drøftet. Dette spørsmål er nærmere omtalt under befalsavsnittet. Velferdstjenesten ble også inngående diskutert, idet tillitsmennene mente at det her var behov for en omlegning av tjenesten. Spørsmålet om utvidet adgang til å gå sivilt kledd under permisjon ble også drøftet.

Feltartilleriets skole- og øvingsavdeling, Haslemoen.

Kommunikasjonene skaper fortsatt visse vanskeligheter for avdelingen. Svært mange av mannskapene hadde imidlertid med seg privat bil, slik at permisjonstransportene var enklere å avvike enn tidligere. Boligsituasjonen for befalet var noe lettere enn tidligere.

Forskjellige interne spørsmål ble drøftet med tillitsmennene.

Nemnda hadde også en samtale med sjefen og tillitsmennene ved en feltartilleribataljon på repetisjonsøvelse som var forlagt på Haslemoen. Tillitsmennene opplyste at innkallingen til denne øvelse var sendt ut tidligere enn vanlig. Dette var en forbedring som spesielt var av betydning for arbeidsgiverne. Bataljonssjefen opplyste imidlertid at

dette ikke hadde ført til færre utsettelsessøknader enn tidligere.

Mannskapene klaget over at de ikke fikk beholde de samme jobber som under tidligere øvelser, et forhold Nemnda har omtalt nærmere under avsnittet «Tjenesteforhold». Av andre spørsmål som ble drøftet kan nevnes valg av tillitsmenn, orientering til mannskapene om øvelsens gang og mulighetene for mannskapene til å få gitt uttrykk for sine erfaringer etter øvelsene.

Skyte- og vinterskolen for Infanteriet, Terningmoen.

Forlegningsforholdene er bedret vesentlig på Terningmoen. De gamle mannskapsbrakkene er ombygget, kjøkken og spisesal er ominnredet. I en av de gamle brakkene er det innredet kantine som er blitt usedvanlig pen og hyggelig. En annen av de gamle brakkene er nå under ominnredning til forskjellige velferdsformål. Avdelingen hadde ikke egen velferdsoffiser. Man hadde håpet å få overført velferdsoffiseren fra Starum, men dette var ikke gått i orden. Behovet for velferdsoffiser var stort. Foruten de faste mannskapene og øvingskompaniet, hadde man som regel 5 repetisjonsbataljoner pr. år. Feltpresten måtte nå også ta seg av velferdstjenesten.

Nemnda hadde en samtale med tillitsmennene ved de repetisjonsavdelinger som var forlagt på Terningmoen. De var opptatt av de samme spørsmål som tillitsmennene på Haslemoen, bl. a. plassering av mannskapene fra øvelse til øvelse, bedre motivering, mulighetene for at mannskapenes erfaringer kan komme til uttrykk.

Hærens sambands skole- og øvingsavdeling, Jørstadmoen.

Forlegningsforholdene er bedret, idet befalsskolen og yrkesskolen er flyttet inn i nye forlegninger hvor forholdene er meget tilfredsstillende. Befalsskolens og yrkesskolens tidligere forlegning vil blant annet bli benyttet til forlegning for rekruttskolen, man behøver derfor ikke i samme utstrekning som tidligere bruke de gamle norske brakkene til forlegning.

Under samtalen med tillitsmennene ble en del lokale spørsmål drøftet, spørsmål som avdelingen lovet å finne en løsning på der det var mulig.

HV-skolen/Dombås.

Forlegningskapasiteten ved skolen er for liten. De menige mannskaper som gjør tjeneste ved skolen må forlegges sammen med kurselevne, en ordning som ikke er tilfreds-

stillende hverken for elevene eller mannskapene. Det er skolens håp at det kan stilles midler til disposisjon for bygging av en ny forlegningsfløy. Dette er nødvendig om skolen skal kunne dekke utdannelsesbehovet.

H. M. Kongens garde, Husebyleiren.

Forlegningsforholdene er fortsatt dårlige. Hele den bestående bygningsmasse er forutsatt sanert og erstattet med nye forlegninger. Av den grunn innskrenkes vedlikeholdet til det absolutt nødvendige. Etter de foreliggende planer synes ikke fornyelsen av Gardeleiren å kunne ta til før tidligst av 1970 og utover, og det kan være tvilsomt om det gamle anlegg kan brukes så lenge. Fyringsanlegg, vannledninger og elektrisk anlegg er nå i så dårlig forfatning at meget omfattende reparasjoner kan bli nødvendig når som helst.

Under samtalen med tillitsmennene ble bl. a. kostholdet diskutert. Tillitsmennene ville gjerne ha kontaktmøter med de mannskaper de representerer i tjenestetiden og mente at dette ville gjøre tillitsmannsordningen mer effektiv. Det ble også drøftet enkelte lokale spørsmål.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 1, Sessvollmoen.

Forlegningsforholdene er tilfredsstillende. Avdelingen har nå fått et meget hensiktsmessig undervisningsbygg, dermed har det vært mulig å frigjøre mannskapenes oppholdsrom til sitt egentlige formål. Avdelingen mangler gymnastikksal og velferdsbygg. Kantine er innredet i et kjellerlokale. Kantine-lokalet er lite og gir ikke muligheter for tilfredsstillende service på dette felt.

Under samtalen med tillitsmannsutvalget pekte også tillitsmennene på behovet for gymnastikksal og ny kantine. Av andre spørsmål tillitsmennene tok opp kan nevnes permisjonsordningen under tjeneste i Nord-Norge, klarere bestemmelser om velferdspermisjon og gjennomføringen av sivilundervisningen for fastkommanderte mannskaper.

Kavaleriets skole- og øvingsavdeling, Trandum.

Mannskapsforlegningene er delvis gamle norske brakker og forlegninger bygget i 1950-årene. Forholdene er tilfredsstillende. En gammel bygning hvor det opprinnelig var kjøkken og spisesal er nå bygget om til gymnastikksal med garderobe og bad. Her hadde man for et rimelig beløp fått et utmerket anlegg. Ny befalsmesse er bygget og skal tas i bruk i nærmeste fremtid.

Under samtalen med tillitsmennene ble spørsmålet om adgang til å reise med fly i sivile klær med moderasjon tatt opp. Av andre spørsmål som ble diskutert kan nevnes utvidet adgang til å gå sivilt kledd på permisjon, lørdagsfri og enkelte lokale spørsmål.

Oslo i februar 1968.

Edg. Andreassen.

Erland Asdahl.

Kåre Hansen.

Cato Kvaal.

Ketil Jamte Einrem.

Thorbjørn Wale.

Hans Nordahl Jensen.